

Az OSZK tezaurusza és a KÖZTAURUSZ

Ungváry Rudolf

1. Az OSZK-tezaurusz és a KÖZTAURUSZ keletkezésének története

1.1 Az általános tárgyszójegyzék terve

1991-ben a magyar könyvtárügy világában *Horváth Tibor* általános tárgyszójegyzék készítésébe fogott bele. Ez a vállalkozás a Nemzeti Könyvtártól – és minden más könyvtártól – teljesen függetlenül zajlott. A munkákhoz a kezdeményező akkori pénzben kb. 7 millió forintot igényelt (ez mai értékben kb. 25-30 millió forintnak felel meg) és 2-3 évben becsülte a készítési időt.

Nem volt publikus, hogy végül mennyi pénzt költöttek rá és mi lett a végeredmény. Csupán két közlemény a *Könyvtári Figyelő*ben és egy a *Tudományos és Műszaki Tájékoztatásban* tanúskodik 1992 óta arról, hogy a munkákhoz hozzákezdtek.¹

Akkor már szabadok voltunk, piacgazdaság uralkodott. El nem tudtam képzelni, hogy ilyen elvont valamit, mint az „általános tárgyszójegyzék”, ki fog használni. Átfogó gyűjtőkörű könyvtárak vannak, de még azoknak sem általános, hanem a saját gyűjtőkörükre szabott információkereső nyelvi szótárra van szükségük. Speciális gyűjtőkörű könyvtár meg mit kezdhet olyan szótárral, melyből a specifikus kifejezések hiányzanak?

Ráadásul az ilyen nagyszabású tervekkel mindig „kívülről”, minisztériumok, központi fejlesztő intézetek vagy saját hasznukra dolgozó pályázók hoznak elő. Ettől az ilyen tervek eredményei – ha egyáltalán megvalósulnak – eleve hátrányos helyzetbe kerülnek. Minden tárgyszójegyzék, tezaurusz és osztályozási rendszer tökéletlen; különösen az első változataik. Hiszen lehetetlen tökéletes rendet teremteni a világban. Ha valaki magának csinál információkereső-nyelvi szótárt, osztályozási rendszert, vagy érzelmileg más okból köze van hozzá, akkor ezeket a tökéletlenségeket megbocsátja, szí-

vesen és jól alkalmazhatja ezeket a termékeket. Egy idegen rendező rendszertől reflexszerűen irtózik mindenki: a vezetők félnek a zsákbamacsckától, a beosztottak meg úgy tartják, hogy ők is megcsinálták volna, ha a pénzt nekik fizetik.

Ezért is van, hogy a pártállam idején a központi fejlesztő intézményekben más intézmények számára készült teauruszok használatára általában sohasem került sor.

Azt se nagyon értettem, hogyan lehet ilyen várhatóan hatalmas, 10-20.000 szavas szótárt gépi segítség nélkül készíteni? Az egyik publikált előrejelzés szerint „...*rendelkezésre áll egy szoftver, mely szótárak adatbázisba szervezését teszi lehetővé.*...”[2] Ez nem lehetett az akkor ismert három kezelőrendszer egyike sem, mert a tulajdonosai nem tudtak arról, hogy a rendszerükre e nagyvonalú munkában igényt tartanának. Lehetséges, hogy a közleményben említett kezelőrendszer azóta is lappang valahol? Nagy veszteség volna.

1.2 Az OSZK-teaurusz/KÖZTAURUSZ előzményei

1.2.1 OSZK – és egyéb teauruszok

Egy átfogó teaurusz² gondolata, melyet az Országos Széchényi Könyvtárban használhatnának, már azóta foglalkoztatott, hogy 1980-ban a könyvtár munkatársa lettem. Elkészítésének a feltételei azonban nem voltak adottak. Ilyen munkához megfelelő teauruszkezelő programra lett volna szükség és szakemberek csoportjára, akik a várhatóan több tízezer lexikai egységet feldolgozzák. Nem számíthatam arra, hogy a Nemzeti Könyvtárban ilyen nagy vállalkozásra pénz kerül. Speciális teauruszok azonban készülhettek.

1986-1990 között készítettem el a Nemzeti Periodika Adatbázis speciális teauruszát, az OSZTAURUSZ első változatát (egyéb OSZK-n belüli munkáim mellett) [XIII]. Ezt még a *Stiegrád Gábor* által kialakított és az Országos Műszaki Könyvtárban

használt Micro CDS/ISIS alapú teauruszkezelővel szerkesztettem, melyet baráti alapon bocsátott a könyvtár rendelkezésére. Nem kellett fizetni a program használatáért (nem is lett volt rá pénz a Nemzeti Könyvtárban, melynek munkatársait sokkal nagyobb gondok, az integrált könyvtári rendszer hiánya nyomasztott).

Korábban már más intézmények számára is rendszeresen készítettem teauruszokat. Afféle „kvázi szabadpiaci” munkák voltak. *Schlanger Lászlóval* és az általa ESZR számítógépekre készített TSPR nevű kezelőprogrammal végeztük a szerkesztés gépesíthető részét. A szellemi munkákhoz többnyire munkatársak csoportjait szerveztem meg. Egy-egy nagyobb teauruszon évekig dolgoztunk [9][11].

1989-ig Magyarországon 39 teaurusz készült el³, ezekből 13 az én munkám is volt. Tucatnyit használnak. Sok teaurusz nyomtatva vagy géppel olvasható hordozón rendelkezésre állt. Abban reménykedtem, hogy előbb-utóbb csak adódik alkalom arra, hogy ennek a folytonosan növekvő lexikai állománynak az összefésülésével és tisztításával megvethessük az OSZK-teaurusz alapját. Talán található majd olyan út, amelyen nem okoz akkora gondot, hogy maga a Nemzeti Könyvtár nincs abban a helyzetben, hogy a munkákat finanszírozza.

1991-ben bízott meg a Deutsche Telecom leányvállalataként létrejött Magyar Telefonkönyvkiadó Társaság, hogy az *Arany Oldalak* szakmai telefonkönyv háttérrendező rendszerét, a *SAKMA teauruszt* kialakítsam [XIX]. 1992-ben fejeztem be négy év, közel 20 szakember munkájával az Országos Műszaki Könyvtár és Információs Központ (s egyben a Műszaki Könyvtárak Közös Katalógizálási Rendszere, az OSZKÁR) számára az *átfogó műszaki, természettudományi és gazdasági teauruszt* [XVII]. Az év végére pedig *Petényiné Szoó Györgyi* közreműködésével elkészítettük az OSZK második speciális teauruszát, az oktatási dokumentumok osztályozására használt *OKTATÁSI teauruszt* [XX].

1.2.2 A teauruszkezelő program

Ezeket a teauruszokat – legyenek az OSZK-é vagy más cékéé – folyamatosan használták, tehát szerkesztésüket soha sem lehet befejezetteknek tekinteni. A bővítések és módosítások állandó karbantartást igényeltek, ugyanúgy, ahogy erre például az ETO esetében is szükség van. A karbantartás egyre nehezebben ment: a TSPR-t csak az ESZR gépekhez használhattuk; a fejlődés a rendszerváltással elfújta ezeket a berendezéseket. A Mikro CDS/ISIS alapú teauruszkezelővel nehézkesen dolgozhattunk, nem igazán on-line működött.

Unokatestvéremmel, *Ungváry András*sall 1993-ra készítettük el saját vállalkozásomban a RELEX teaurusz-szerkesztőt, amely Word szövegszerkesztővel kezelt állományt képes ellentmondás-mentességet biztosítva kezelni [8][12]. Ettől kezdve minden új teauruszt és minden karbantartást a RELEX segítségével végeztem, függetlenül attól, hogy szabad piacon végzett vagy munkahelyi munkáról volt szó. Az OSZK-ban folyó teauruszkészítéshez is ezt a saját, tehát nem OSZK-fejlesztésű programot használtam, melyet az OSZK tulajdonába adtam azzal, hogy más cégnek nem adható tovább. Folyamatosan születtek meg – egyéb OSZK-n belüli munkáim mellett – az OKTATÁSI teaurusz újabb változatai. Az OMIKK számára pedig 1994-ben az OSZKÁR 2.0 változata.

1.2.3 Az OMIKK teaurusza

Az OSZKÁR teaurusz szókinccse alapozta meg később – az AltaVizsla teaurusza mellett – az OSZK-teaurusz (s vele a KÖZTAURUSZ) állományának gerincét. Az OSZKÁR teaurusz viszont egy sokkal korábbi teauruszrendszerre támaszkodott. 1974-78 között készítettem el az egyik korabeli központi intézményben (melynek emléke, számos hasonló testületi vízfej emlékével együtt, mára még a szakmai köztudatból is kitörlődött) a kohó- és gépipari teauruszokat: a gépgyártás-technológiai, vaskohászati, erősáramú elektrotechnikai, műszeripari, jár-

műipari, gépipari és fémtömegcikk-ipari [I, II, III, V, VI, VII] ágazati teauruszokat. Ezt a munkát 1973-ban elméletileg *Horváth Tibor* és *Vargha Dénes* készítették elő. Ugyancsak jól hasznosíthatunk a MÉM Növényvédelmi és Agrokémiai Központjában készült teauruszt, melyet *Bányász Ákossal*, *Somi Kovács Évával* és *Vadász Ágnessel* együtt készítettünk, valamint a SZÁMALK-ban *Raffalszky Katalinnal* (és számos SZÁMALK-munkatárssal) együtt készített számítástechnikai teauruszt [XI]. Géppel olvasható állományai az ESZR-gépek eltűnésével menthetetlenül elvesztek, de a manuális átvétel jóvoltából megteremtették az alapját annak, hogy az OSZKÁR teaurusz jó minőségben és viszonylag gyorsan (néhány év alatt) elkészüljön. Emlékszem, ahogy 1988-ban ott álltam kétségbeesve egy várossszéli „elfekvő raktárban” a halomba rakott nagy átmérőjű mágnesszalagok előtt, melyeken közel 100.000 lexikai egység várta teauruszcikkekbe szervezve, hogy előbb-utóbb égetőkemencében végezze.

1996-ban sikerült elérnem, hogy az OMIKK átvette az OSZKÁR-ba az OSZTAURUSZ-t. A kettős felhasználást a két intézmény megállapodásban rögzítette. Ettől kezdve az OMIKK saját műszaki folyóiratait is ezzel osztályozzák. Az OSZTAURUSZ 2.0 változatát *Pap Anita* támogatásával már annak figyelembe vételével készítettük el, hogy mindkét könyvtárban használják, azaz két párhuzamos változatot alakítottunk ki, hogy a két különböző könyvtárban megvalósuló alkalmazás eltérő igényeinek eleget tehesünk. Ezzel egy időben, az átdolgozott OSZTAURUSZ-szal való összehangolás érdekében kellett elkészítenem az OSZKÁR teaurusz 3.0 kiadását is, mely már több mint 15.000 lexikai egységet tartalmazott.

Ilyen méretű teaurusz különleges problémákat vet föl, a RELEX addig használt változata teljesítőképességének a határához érkezett. Ungváry András-sal, ugyancsak saját vállalkozásomban, hozzákezdünk egy nagyobb teljesítményű, több tízezer lexi-

kai egység kezelésére is képes adatbázis-kezelő kioldozásához, mely 2001-ben készült el.

A Műszaki Könyvtárak Osztott Katalógizálási Rendszerében résztvevők igényei alapján ugyancsak 1996-ban született meg szerkesztésében a magyar és latin növény- és állatrendszertani kifejezések teaurusza, a *TAXAURUSZ* [XIV]. Az OSZK-ban pedig az év végére *Bánki Zsolttal* együtt hoztuk létre a mozgókép dokumentumok osztályozására a *VIDEOTEZAUROSZ*-t, melynek két év múlva, a felhalmozódó osztályozási tapasztalatok alapján a 2.0 változatát adtuk közre [XXIII]. Az OSZK-ban folyó dokumentumirányítási feladatokhoz készítettem el 1999 elejére a dokumentumtípusokat és meghatározásaikat tartalmazó *DOKTAURUSZ*-t, mely az OSZK szervezeti és működési szabályzatának egyik melléklete is [XXV].

1997-ben fejeztem be a Magyar Telefonkönyvkiadó Társaság számára az Arany Oldalak szakmai telefonkönyv Yahoo! típusú webkatalógusát, melybe a *SAKMA teauruszt* is integráltuk.

1.2.4 Az AltaVizsla teaurusza

1998-ban merült föl a MATÁV Origo Tartalomprojekt irodájában, hogy az általuk működtetett AltaVizsla indexelő rendszert korszerűsítsék. Április 21-én tartottak 8 résztvevővel ötletrohamot. Néhány nap múlva megbízást kaptam az AltaVizsla teaurusz kialakítására, hogy vele a web magyar dokumentumait osztályozzák.

Mindkét profitorientált céget tájékoztattam arról, hogy melyiknek milyen munkát végzek, ill. végeztem. Az információkereső nyelvek dolgában minden információszolgáltató érdekelt abban, hogy ügyfeleik az általuk megszokott keresőnyelvet használják, és ezért számukra előnyös volt, ha egységes, szabványos keretrendszerbe szervezett nyelvek készülnek. A szókinccs az egyes alkalmazásokban ugyan eltérhetett egymástól, de a nyelv szerkezete mégis ismerős maradt. Olyan ez, akár a kötőele-

mek (csavarok, szegek) szabványosítása, mely minden gépgyártó közös érdeke.

A munkák nagy intenzitással, sok közreműködővel folytak, a teaurusz 1998. november 15-én készült el, közel 16.000 lexikai egységet tartalmazott [XXVI]. A teaurusz használatát és további karbantartását a cég speciális rendszere biztosította. Az osztályozás tapasztalatai alapján döntöttek arról, hogy az AltaVizsla számára Yahoo! típusú webkatalógust alakítanak ki, melyben integrált formában teauruszt és hierarchikus osztályozási rendszer alkalmaznak. 1999. október végére készítettem el ennek a katalógusnak a már elkészült teaurusszal integrált egyetemes hierarchikus osztályozási rendszerét („kategória rendszerét”, vagy ahogy a webes szakmában nagyképpen mondják: az „ontológiáját”). Ezt követően tucatnyi külső munkatárs közreműködésével elkezdődött az AltaVizsla katalógus sok vesződséggel járó feltöltése, és 2000 júliusában az új AltaVizsla a nyilvánosság számára is hozzáférhetővé vált.

Az azóta eltelt időben az AltaVizsla fenntartói a könyvtári szakemberektől különösen sok észrevételt kaptak. A leginkább figyelemre méltó azonban az, hogy tőlük származtak a legszakoszerűbb és leginkább konstruktív megjegyzések. A könyvtári világban minden jel szerint van korszerű innovációs tartalék.

1.2.5 Az OSZK szerepe

Az AltaVizsla teaurusz elkészítésével megteremtődött az a lexikai állomány, melyre az OSZK-teaurusz kialakítását alapozni lehetett. A két teaurusz természetesen eltér majd egymástól, hiszen az egyik a magyar „kibetér” webdokumentumainak kiválogatásához, ill. az automatikusan indexelt weblapok keresésének támogatásához, a másik pedig a nemzeti kiadványtermék intellektuális feldolgozásához szükséges.

Az AltaVizsla tapasztalatai azonban arról győztek meg, hogy célszerű a jövőben OSZK-teauruszt is

melyek a Nemzeti Könyvtárban felhalmozódtak, mint azokra a tezaszusokra, melyek rajta kívül elkészültek. Annak, hogy annyi tezaszus készült el az elmúlt évtizedekben hiába⁴, a legfőbb oka nem készítőik szakmai kvalitásaiban rejlett, hanem abban, hogy elszigetelten dolgoztak: vagy azért, mert semmiféle segítséget nem kaptak ahhoz, hogy mások eredményeire is támaszkodhassanak, vagy pedig azért, mert az együttműködést rosszul felfogott érdekek következtében nem igényelték.

1.2.6 Az MKE és a Kaposvári Közművelődési Könyvtár szerepe

1.2.6.1 A KEZDEMÉNYEZÉS

1999 május elején felkeresett *Varga Róbert*, a Kaposvári Megyei Könyvtár igazgatója, hogy segítséget kérjen a közművelődési könyvtárak tezaszusának készítéséhez. Lépéséhez támogatóra talált a Magyar Könyvtárosok Egyesületében, melynek elnöke *Ambrus Zoltán* volt. Az alkalom jónak ígért: Varga Róbert részéről több könyvtár szakembereinek támogatására számíthattam, számos, a gyakorlatban bevált tezaszust használtak már Magyarországon és rendelkezésre állt a RELEX.

Mivel a közművelődési könyvtárak és az OSZK gyűjtőkörének egy része közel állnak egymáshoz, célszerűnek látszott, hogy a két feladathoz közösen készítsünk el tezaszust, mely később vagy szétválik külön OSZK-tezaszusra és külön közművelődési könyvtári változatra (ez utóbbinak a neve *KÖZTAURUSZ*), vagy együttműködő karbantartás (collaborative maintenance) segítségével összhangban is maradhatnak.

Erre az időre már rendelkezésre állt az OSZK négy speciális tezaszusának a lexikai állománya. Az OSZK és az OMIKK megállapodása értelmében ugyancsak rendelkezésre állt a TAXAURUSZ és az OSZKÁR tezaszus állománya, még ha nem is közvetlenül. Az OSZKÁR tezaszust eleve nem használhattuk fel teljes átdolgozás nélkül, mert az OSZK

igényei a műszaki dokumentumok tekintetében korántsem annyira speciálisak, mint a műszaki könyvtárak esetében.

1.2.6.2 A KIINDULÓ ÁLLOMÁNYOK

Mi állt a rendelkezésünkre?

1. Kiindulási anyagunk egyrészt az OSZK négy speciális tezaszusának a lexikai állománya volt. Az OSZK hozzájárulása a mostani OSZK-tezaszushoz/KÖZTAURUSZ-hoz ennyi volt és nem több, ha a személyemtől, aki az OSZK munkatársa vagyok, eltekintünk.
2. Az OSZK és az OMIKK megállapodása értelmében ugyancsak rendelkezésre állt a TAXAURUSZ és az OSZKÁR tezaszus állománya, még ha nem is közvetlenül. Az OSZKÁR tezaszust eleve nem használhattuk fel teljes átdolgozás nélkül, mert az OSZK igényei a műszaki dokumentumok tekintetében korántsem annyira speciálisak, mint a műszaki könyvtárak esetében.
3. Ami az elmúlt évtizedben készült többi tezaszusról, az AltaVizsla tezaszusa mellett rendelkezésre állt egy olyan hatalmas, szétágazó, különféle szempontok szerint strukturált és rendezetlen szókincs, melyet a RELEX segítségével ugyancsak kezelhetővé tehattünk.⁵ A tervezett átfogó tezaszus tehát megfelelő háttérállománnyal rendelkezett, melyből meríthettünk, ha szakemberek részéről segítséget kapunk. Egységesíteni kellett a struktúrát és bővíteni kellett a szóállományt. Ez hatalmas átszerkesztési és újradefiniálási munkának ígért.

Olyasféle tevékenység, mint amikor valaki egy új angol-magyar nagyszótárt készít. Minden szótárkészítés a korábbi szótárakra épül. A készítőkhöz óhatatlanul fölhasználják az addig készült szótárak adatait, hol módosítva, hol pedig módosítások nélkül. A tezaszus is a szótár egyik fajtája. Strukturált szótár.⁶

1.2.6.3 A KÖZÖS MUNKA

Varga Róbert megszervezte a közös munkát, melyben négy közművelődési könyvtár vállalt részt (a debreceni, győri, kaposvári és székesfehérvári könyvtárak). Az együttműködéshez az OSZK akkori főigazgatója, *Poprády Géza* hozzájárult, s ennek alapján 1999. július elején elkezdődött a közös munka. A RELEX segítségével elkészítettem a rendelkezésre álló adatok alapján a kb. 16.000 lexikai egységből álló nyers kiinduló szóállományt, melyet a résztvevő könyvtárak osztályozó munkatársai (*Csontosné Skara Ilona* [Debrecen], *Gáncsné Nagy Erzsébet* [Győr], *Czikné Bükkösi Valéria* [Kaposvár], *Harmat József* [Székesfehérvár]) megkapták. Meg kellett állapítani a főbb hiányokat, javaslatokat kértem a bővítésre és a módosításra

1999. szeptember végén kétnapos munkaiülésre került sor az OSZK-ban. Ezen megbeszéltük a javasolt változtatásokat, az új lexikai egységeket, a problémákat reprezentáló katalógustételeket és ötletroham segítségével is végeztünk szövegűjtést.

A megbeszéléseket követően a könyvtárak további bővítési javaslatokat küldtek, melyeket a RELEX segítségével fokozatosan beépítettem a nyers tezaurusállományba. A szókincs nagyon hamar elérte a 20.000 egységet, különösen a társadalomtudományi kifejezések dolgában volt jelentős kiegészíteni való. A szerkesztési munka meglehetősen időigényesnek bizonyult. Közben zajlott az OSZK-ban az áttérés a korábbi DOBIS/LIBIS integrált könyvtári rendszerről az AMICUS integrált rendszerre, melyben szintén részt vettem.

Mivel a készülő OSZK-tezaurusz/KÖZTAURUSZ az államok nevein kívül alig tartalmazott földrajzi neveket, azt javasoltam Varga Róbertnek, hogy kérje föl *Cserbák András*t a földrajzi rész elkészítésére. Cserbák 1994-ben adta közre a Kárpát-medence történelem-földrajzi tezaurusát. Ezt kellett kiegészíteni mindazokkal a földrajzi nevekkel, melyek az ETO középkiadásában szerepelnek, valamint a magyarországi mai helységnevekkel és számos fontos-

nak tűnő, speciális földrajzi névvel (a Kazán-szorosról a János-hegyig). Cserbák elvállalta a munkát; abban egyeztünk meg, hogy az eredmény, a *GEOTAURUSZ ÉS GEOHISTAURUSZ* egyben az OSZK-tezaurusz/KÖZTAURUSZ része is lesz. Se ezért a tezauruszért, se a megyei könyvtárakkal közös munkában elkészült átfogó tezauruszért az OSZK-t semmiféle anyagi kötelezettség nem terhelte. Én pedig (beleértve a céget is) a közös átfogó tezaurusz-szerkesztési munkáért a munkahelyi fizetésemén kívül, más anyagi hozzájárulást senkitől nem fogadtam el.

2000. december elejére, amikor az OSZK-tezaurusz/KÖZTAURUSZ 1.0 változata elkészült, az induló szókincs közel a másfélszeresére, 23.500 lexikai egységre (147 %-kal) nőtt.

Ezt a változatot már a RELEX Ungváry András által elkészített új adatbázis-kezelő változata kezelte. Segítségével HUNMARC, USMARC adatcsere-formátumban exportálható az állomány. Ez azt jelenti, hogy minden olyan könyvtár, amely korszerű integrált könyvtári adatbázis-kezelő rendszerrel rendelkezik, az OSZK-tezaurusz/KÖZTAURUSZ állományát átveheti. Mindaddig, míg az OSZK-ban az AMICUS az OSZK-tezauruszt nem képes még átvenni, a RELEX adatbázis-kezelő ingyenesen a rendelkezésre áll a karbantartáshoz és továbbfejlesztéshez.

Ahhoz, hogy a tezauruszt használni lehessen, nem elengedhetetlen, hogy a könyvtári rendszer a tezauruszt teljes egészében átvegye. A tezaurusznak a RELEX segítségével elkészíthető a nyomtatott, többhasábos, kézzel jól használható „kézi” változata. A napi osztályozási munkában valójában ez a hagyományos forma könnyebben kezelhető segítség, mint az on-line változat (az OSZKÁR tezaurusz tapasztalatai az OMIKK-ban erről tanúskodnak).

2001 tavaszára az általam adott tervek alapján a kaposvári megyei könyvtár finanszírozásában *Horváth Zoltán* és *Csizmadia Tamás* elkészítette a KÖZTAURUSZ használatában résztvevő könyvtá-

rak számára a weben elérhető közös együttműködő karbantartó felület [6]. Az OSZK döntésétől függ, hogy csatlakozik-e az együttműködő karbantartáshoz. Szeptemberben az alkalmazást betanító tréningre, októberben pedig a KÖZTAURUSZ-t használók konferenciájára kerül sor a Magyar Könyvtárosok Egyesülete szervezésében.

1.2.7 A történet összegzése

Az 1990 óta elkészült, és az OSZK-tezaurusz/KÖZTAURUSZ készítését jelentősen meghatározó termékeket az alábbi táblázatban foglaltam össze (félkövéren azok a tezauruszok szerepelnek, melyek egyéb munkaköri kötelezettségeim mellett az OSZK számára készültek):

Elkészülési dátum	Készítési időszak	Tezaurusz kiadás	Mérete (lexikai egységek száma)
1990. 03. 01.	1986-1990	OSZTAURUSZ 1.0	2 354
1992. 05. 01.	1991-1992	SZAKMA 1.0	1 698
1992. 05. 01.	1988-1992	OSZKÁR 1.0	11 321
1992. 11. 01.	1992	OKTATÁSI 1.0	107
1993. 02. 01.		OKTATÁSI 2.0	109
1993. 04. 01.		OKTATÁSI 3.0	112
1994. 01. 01.		OSZKÁR 2.0	13 897
1994. 12. 31.		OKTATÁSI 4.0	115
1995.	1995-1998	OSZK ETO-mutató	kb. 4500
1996. 01. 01.		OSZTAURUSZ 2.0	2 661
1996. 05. 01.		OSZKÁR 3.0	15 540
1996. 08. 31.	1994-1996	TAXAURUS 1.0	2 751
1996. 10. 01.	1995-1996	VIDEOTEZ 1.0	2 109
1998. 05. 01.		VIDEOTEZ 1.1	2 416
1998. 11. 15.	1998	AltaVizsla tezaurusz	15 987
1999. 01. 01.	1999	DOKTAUTUSZ 1.0	1 824
1999. 06. 31.		TAXAURUS 1.1.	2 763
1999. 06. 31.		OSZKÁR 3.1	15 859
1999. 10. 01.	1999	AltaVizsla katalógus osztályozási rendszere	14 főosztály, 2 085 osztály
2000. 03. 31.		SZAKMA 6.0	1 825
2000. 12. 01.	1999-2000	OSZK-tezaurusz/KÖZTAURUSZ	23 500

2. A tezaurusz leírása

2.1 Általános kérdések

2.1.1 Rendeltetés és kezelés

Az Országos Széchényi Könyvtár és a Közművelődési könyvtárak tezaurusza (az OSZK-tezaurusz és a KÖZTAURUSZ) jelenleg megegyeznek egymással. Az OSZK-tezaurusz használatát a Nemzeti Könyvtárban tervezik, a KÖZTAURUSZ-t 1999 vége óta három közművelődési könyvtárban használják, és 2001-ben várhatóan további közművelődési könyvtárak is csatlakoznak a használói körhöz. A két tezauruszt a továbbiakban mint Tezaurusz említjük.

A Tezauruszt a RELEX tezauruszkezelő programmal kezelik és tartják karban. [8] [12] Az integrált könyvtári adatbázisrendszerek többségében még semmiféle tezauruszt nem lehet online kezelni. Ennek oka, hogy a szoftvereket még nem készítették föl az egységesített besorolási adatok, köztük a tárgyi kifejezések adatcseréjére, és ezért nem képesek – formában a RELEX által exportált állományt importálni. A helyzet azonban belátható időn belül megváltozik.⁷

A RELEX WORD szövegállomány formájában is tudja exportálni a Tezauruszt. Ezt az állományt makró programokkal formázva készül el a nyomtatott tezaurusz. Az osztályozáshoz jelenleg csak ezt a nyomtatott tezauruszt használják. Mivel a nyomtatott formának több gyakorlati előnye is van, használata valószínűleg akkor is megmarad, amikor a tezaurusz on-line változata megjelenik.

Praktikus, főleg terjedelmi okokból a Tezaurusz nyomtatott változata a következő részekből áll:

- Társadalomtudományi rész
- Természettudományi rész
- TAXAURUSZ (a taxonómiai tezaurusz), mely az élőlények, szervek és szövetek fogalmainak tezauruszcikkeit tartalmazza.

- GEOTAURUSZ ÉS GEOHISTAURUSZ a földrajzi és történelem-földrajzi kifejezések tezauruszcikkeit tartalmazza.

Ezek a részek a szerkesztés, karbantartás és számítógépes kezelés és tárolás szempontjából egyetlen, azonos elvek és módszerek szerint strukturált állományt alkotnak. A társadalomtudományi és természettudományi részek szókincse nem különíthető el kizáró módon, ezért a két rész szókincse átfedi egymást.

2.1.2 Használat

A Tezaurusz a dokumentumok *átfogó* tartalmi fel-tárásához és kereséséhez használható. Valójában általános tárgyszójegyzéket is képvisel, a RELEX segítségével akár a tárgyszójegyzékek leegyszerűsített formájában is megjeleníthető.

A Tezauruszban szereplő összefüggések részletesebbek, mint azok a „lásd” és „lásd még” utalások, melyek a hagyományos tárgyszójegyzékekben találhatóak. Egyrészt pontosabban megállapítható belőlük az összefüggés fajtája, tartalma (például az, hogy generikus, partitív, oksági vagy egyéb rokonsági kapcsolatról van szó, arról tehát, hogy a kapcsolódó kifejezés általánosabb vagy speciálisabb, hogy valaminek a részét jelöli-e vagy valaminek az okát, stb.). Másrészt minden összefüggésnek a fordítottja is szerepel a tezauruszban (az összefüggéseket részletesen „A tezaurusz szerkezete” című fejezetben ismertetjük).

A Tezaurusz a monografikus művek, poligráfiák, időszaki kiadványok, aprónyomatványok plakátok, mozgókép-dokumentumok, zeneművek, színházi dokumentumok, régi nyomtatványok, kéziratok, használati (vállalati és egyéb) kiadványok osztályozására (indexelésére) használható.

A helytörténeti dokumentumok feldolgozása esetén további speciális kifejezésekkel egészíthető ki a Tezaurusz. Ezeknek a várható kifejezéseknek az átfogóbb kifejezése a tezauruszban többnyire már szerepel, és a további kiadásokban az együttműkö-

dő karbantartás jóvoltából egyre kevesebb hiányra lehet számítani.

A Tezaurusz használatának tudnivalóit az „OSZK TEZAUROSZ alkalmazási és karbantartási szabályzat”, a gyakorlására alkalmas példákat az „Oszdtályozási példatár” című dokumentum tartalmazza.

2.2 A tezaurusz szerkezete

2.2.1 A tezauruszba fölvetett kifejezések

2.2.1.1 KIFEJEZÉSTÍPUSOK

A tezauruszba a teljesség igénye nélkül felvettük mindazokat a fontosabb kifejezéseket, melyekre az OSZK-ban, ill. a közművelődési könyvtárakban a dokumentumok átfogó osztályozása és a tartalmukra vonatkozó keresőkérdések megfogalmazása érdekében szükség lehet.

A kifejezéseket – néhány kivételtől eltekintve – névszói formában és egyes számban vettük fel.

A tezaurusz szavai (a lexikai egységek)

- szakkifejezések (például Anarchizmus, Adatátvitel, Árvíz, Államigazgatás, Együttműködés, Érték, Függvényegyenlet, Gazdaság, Hagyomány, Hőerőgép, Jövedelemadó, Kötvény, Nemzetiségi kérdés, Spam, Terrorizmus, Weblap);
- ismeretterületek, tudományok (például Adóügy, Algebra, Egészségügy, Elektrotechnika, Eszkatológia, Gépgyártás-technológia, Hőtechnika, Hűtőipar, Mezőgazdaság, Nagykereskedelem, Tartalomszolgáltatás);
- tevékenységek (például Ablaktisztítás, Bevásárlás, Közlekedés, Kukkolás, Rablás);
- termékek, áruk, anyagok, tárgyak, gépek, berendezések (például Acéláru, Csomagolóeszköz, Darugép, Élelmiszer, Gipsz, Jármű, Ruházat, Vasműszaki cikk);
- növények, állatok (például Baktérium, Daru, Élvezeti növény, Embrió, Gyümölcs, Kutya, Szarvas, Utód, Szőlő, Zöldéfgféle) [ezek a kifejezések a TAXAURUSZ-ban szerepelnek];

- szervek, szervrendszerek (például Agyhártya, Bél, Gyomor, Emésztőrendszer, Izom, Szív, Testrész, Vese) [ezek a kifejezések a TAXAURUSZ-ban szerepelnek];
- intézmények, testületek (például Alkoholelvonó, Bíróság, Egyéni vállalkozás, Egyházi hivatal, Gimnázium, Javítóintézet, Kisvállalkozás, Külképviselő, Országgyűlés, Önkormányzat, Rendőrség, Ügyészség, Vásárcsarnok);
- üzletek, boltok, vendéglátóipari egységek (például Autósbolt, Éttermek, Kaszinó, Vaskereskedés);
- országnevek, földrajzi nevek, történelmi földrajzi nevek (például Ausztria, Békéscsaba, Európa, Fejlődő ország, Küküllő vármegye, Szász szék, Szörényi bánság) [ezek a kifejezések a GEOTAURUSZ ÉS GEOHISTAURUSZ-ban szerepelnek];
- nép- és népcsoport (nemzetiség-) nevek (például Magyar, Székely, Német, Sváb, Zipszer, Zsidóság) [ezek a kifejezések a GEOTAURUSZ ÉS GEOHISTAURUSZ-ban szerepelnek];
- időt, kort, korszakot jelentő kifejezések (Kiegyezés kora, Legújabbkor, Mohácsi vész, Reneszánsz, Világháború (1939-1945));
- formai kifejezések (Bélyeg, Dokumentumfilm, Grafika, Himnusz, Kabaré, Katonanóta, Mozi-jegy, Regény, Színlap, Vicc, Zenemű).

A Tezauruszban a könyvtári betűrendbe sorolás szabályait követtük. Az ékezetes betűk a nekik megfelelő nem ékezetes betűkkel azonos besorolásúak (kivéve az o és ö, valamint u és ü betűket), a kis és a nagy betűk besorolása ugyancsak nem különbözik. A besoroláskor az üres helynek (szóköznek) is szerepe van és minden más jelet megelőz. A gy, ly, ny, sz, ty és zs betűknek nincs önálló értéke (ezért például a Szénvegyület a betűrendben a Szennyvíz, a Vízjáró réteg a Vizsgálat után következik). A karaktorsorrend a következő:

köz, (,), 0, 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, ö, p, q, r, s, t, u, ü, v, x, y, z.

2.2.1.2 A KIFEJEZÉSEK SZEREPE A TEZAURUSZBAN

2.2.1.2.1 Deszkriptorok és nemdeszkriptorok

A teauruszba felvett kifejezés lehet deszkriptor vagy nemdeszkriptor.

A deszkriptorok a teaurusznak az osztályozásra közvetlenül felhasználható kifejezései, melyek között feltüntettük a legfontosabb fogalmi, olykor egyéb összefüggéseket.

A nemdeszkriptorok egyrészt olyan kifejezések, melyek valamelyik deszkriptor szinonimái, vagy szinonimnak tekintett kifejezései. A nemdeszkriptorokat mindig összekapcsoltuk a helyettük használandó kifejezésekkel.

A nemdeszkriptorok másrészt olyan speciális kifejezések, melyekről feltételezhető, hogy az átfogó osztályozás esetén nincs szükség a velük való finomabb osztályozásra, s ezért ezeket egyelőre szintén összekapcsoltunk a helyettük használandó, többnyire általánosabb kifejezéssel. Ezeket mintegy szinonim kifejezéseknek (kváziszinonimáknak) tekintjük.

Lexikai egységek	Darabszám
Társadalom- és természettudományi rész	18 179
TAXAURUS	2 785
GEOTAURUSZ ÉS GEOHISTAURUSZ	2 867
Összesen	23 831

2.2.1.2.2 Fogalmi és „nem fogalmi” összefüggések

Fogalmi összefüggésnek elsősorban a generikus (nem-faj) relációk tekinthető (pl. Kutya-Állat). Ezek valóban fogalmak között állnak fenn.

A partitív (rész-egész) relációk valójában a fogalmakkal reprezentált dolgok között állnak fenn (pl. a falkának, és nem a Falka **fogalmának** részei a kutyák).

A különféle oksági (ok-okozat, eszköz-rendeltetés, tevékenység-cél stb.) és egyéb, asszociatív relációk (tulajdonsága, ellentéte stb.) esetében sem állítható egyértelműen, hogy alapvetően fogalmi kapcsolatokról van szó. Például nem az Eső fogalma, hanem a tényleges eső okozza a sarat.

Kétségtelen, hogy az említett „nem fogalmi” esetekben is jelen van a fogalompárok mindegyikében valamilyen ismertetőjegy, amely a másikra vonatkozik. A Falka fogalmának ismertetőjegye például, hogy „részei a kutyák”, a Kutya fogalmának ismertetőjegye, hogy „ösztoneit követve falkába tömörül”, de ez már eleve csak a kapcsolat tényét fejezi ki, azaz nem közös ismertetőjegyekről van szó, melyek alapján a szóban forgó fogalompárok tartalma átfedné egymást, és az átfedés alapján keletkezne fogalmi kapcsolat.

Az említett esetekben tehát inkább arról van szó, hogy a fogalmak asszociatív tartalmaznak utalásokat más fogalmakkal való összefüggéseikről. Az „igazi” kapcsolat inkább csak maguk között a dolgok között létezik, melyeket a fogalmak reprezentálnak.

A homonimák esetében már egyáltalán nincs fogalmi összefüggés. A kapcsolat csak a megnevezések szintjén áll fenn annak következtében, hogy két fogalomnak azonos a megnevezése [pl. a „bárd” esetében a Bárd (népi énekes) vagy a Bárd (vágószerszám)].

Nemdeszkriptorok esetében gyakorlati értelemben semmiféle fogalmi összefüggés nem áll fenn információkereső teauruszokban. Az „eb” és a „kutya” kifejezések esetében például egyetlen fogalom eltérő megnevezéséről van szó. Ilyenkor beszélünk szinonimákról. Szigorú értelemben persze ezek is két, rendkívül kis mértékben eltérő fogalmat neveznek meg (nem mondható, hogy „kutya ura a fakó”), de ennek legfeljebb nyelvészeti vagy terminológiai teauruszokban lehet jelentősége.

Információkereső teauruszokban a nemdeszkriptor-deszkriptor kapcsolatoknak éppen az a szerepe

pe, hogy a szinonimnak vagy annak tekintett – tehát az azonosnak tekintett fogalmat jelölő – megnevezéseket rendeljék oda egyetlen deszkriptorhoz. Ha egy teauruszban a Vadászkutya L Kutya kapcsolatot határozták meg, akkor ez azt jelenti, hogy a két kifejezést azt adott teauruszban egyetlen fogalom megnevezésének tekintették, melyet esetünkben szabványosítva a Kutya deszkriptor képvisel. Egyes automatizált információkereső rendszerekben ráadásul az is lehetséges, hogy a nemdeszkriptorok esetén eleve mindig a nemdeszkriptort és nem a helyette L vagy L& kapcsolatban álló deszkriptor, ill. deszkriptorokat használják az osztályozáskor. A kereséskor ugyancsak megadható a nemdeszkriptor, és a kereső kérheti, hogy a találatokat a rendszer úgy keresse ki, hogy figyelembe veszi a nemdeszkriptor-deszkriptor kapcsolatokat, vagy úgy, hogy ne vegye figyelembe, azaz csak azokat a dokumentációs egységeket jelenítse meg találatként, melyeket a nemdeszkriptorral osztályoztak.

Ezekben a rendszerekben tehát az a helyzet, hogy ha kérik, akkor csak a Vadászkutya nemdeszkriptorral osztályozott találatok jelennek meg, vagy ha nem kérik, akkor a Vadászkutyával végzett keresés esetében megjelennek mind a Vadászkutya nemdeszkriptorral, mind pedig a Kutya deszkriptorral osztályozott találatok.

Az ilyen rendszerekben tehát nem lehet teljes egyértelműséggel arról beszélni, hogy egységesen és pontosan mi a deszkriptorok közötti, ill. a nemdeszkriptorok és deszkriptorok közötti kapcsolatok szemantikai/fogalmi alapja.

A szabvány [7] szerint ugyan a teauruszokban „feltüntetik a legfontosabb fogalmi összefüggéseket”, de mint láttuk, ezt a deszkriptorok közötti kapcsolatok esetében meglehetősen lazán kell értelmezni. Annál is inkább, mert információkereső teauruszokról van szó, nem pedig nyelvészeti teauruszokról. A nemdeszkriptor-deszkriptor kapcsolatokat pedig a gyakorlati osztályozás igényeit figyelembe

véve, tehát praktikus okok alapján állapítják meg, ezek esetében végképp nem beszélhetünk általánosságban fogalmi összefüggésekről.

2.2.1.3 A KIFEJEZÉSEK FORMÁJA

A deszkriptorok és nem deszkriptorok egy vagy többtagú – összetett – kifejezések lehetnek. Az egybeírás szabályait az „OSZK teaurusz alkalmazási és karbantartási szabályzat” függeléke tartalmazza.

2.2.1.4 A MEGJEGYZÉSEK

A szavakhoz magyarázó szöveggént megjegyzések is kapcsolódhatnak. A megjegyzés nem része a lexikai egységnek.

Egyik fajtájuk a lexikai egység megállapodásszerű jelentésére utal és az **M** betű jelöli. Ez a megjegyzéstípus megfelel a HUNMARC formátum „680 Nyilvános általános megjegyzés” adatelemének.

A meghatározások elsődleges forrása a *Magyar Nyelv Értelmező Kéziszótára* vagy az *Idegen Szavak Szótára* volt. Ilyen esetben nem adtuk meg külön a forrás rövid jelét. Ha más forrásból (is) szükség volt pontosabb meghatározásra, a forrás rövid jelét szögletes zárójelben adtuk meg a szöveg után.

Például:

ÁRPÁD-KOR

M: 896-1301

BOSZORKÁNY

M: *Az ördöggel való cimborálása miatt természetfölötti hatalmúnak (és ártó szándékúnak) képzelt nő*

Gesta

M: *Az európai középkori latin történetírás műfaja, nép, ország történetét összefoglalóan elmondó munka*

A másik fajtájuk a lexikai egység használatára utal és az **H**: betű jelöli. Ez a megjegyzéstípus megfelel a HUNMARC formátum „687 Megjegyzés a besorolási adat használatáról” adatelemének.

BOSZNIA ÉS HERCEGOVINA

H: 1994 előtt lásd Jugoszlávia

ORSZÁGTÖRTÉNELEM

H: *Magyarország történelme esetén a „Magyarország történelme” deskriptor használandó
Az egyes országok, tájak történelme az „ország történelme” deskriptorral és az adott ország, táj deskriptorával osztályozandó*

A kétfajta magyarázat együtt is előfordulhat.

KÖLTÉSZET

M: *A szépirodalom költői műfaja, melyet intenzitásnövelő formaszervezet, a kifejezésekre eső gazdagabb jelentés (tartalom) jellemez [VILIRLEX]
Több értelemben használt kifejezés. Jelentheti elsősorban a líra egészét, esetleg csak a verses műfajt, tágabb értelemben a szépirodalmat emelkedettebb szempontból*

H: *Osztályozáskor eldöntendő, hogy helyette esetleg a „líra”, a „vers” vagy a „költői nyelv” használandó*

A GEOTHAURUSZ ÉS GEOHISTAURUSZ-ban használatos még a forrásra vonatkozó, önállóan megadott megjegyzés. Ez a megjegyzéstípus megfelel a HUNMARC formátum „670 Megjegyzés a besorolási adat forrásáról” adatelemének.

ABOSFALVA

FORRÁS: KSzN(8-9)kí(137-138)

Nem minden lexikai egységhez szükséges megjegyzés, és nem minden szükséges megjegyzés ismerhe-

tő fel a tezaurusz készítésekor. A gyakorlat problémái igazítanak majd el abban, hol és milyen típusú és szövegű megjegyzésre lesz még szükség.

A formai deskriptorokat (a dokumentumtípusok fogalmainak megnevezéseit) például a korábban ugyancsak az OSZK-ban készült DOKTAURUSZ-ból vettük át. A DOKTAURUSZ-ban a formai deskriptorokkal összefüggő problémák miatt minden lexikai egységhez kapcsolódott megjegyzés, ezért a mostani Tezauruszban is megjegyzést találunk a vezérszóként álló formai deskriptorok alatt.

Számos bizonytalan alkalmazású társadalomtudományi (népnévi, történelmi stb.) kifejezés esetében már a tezaurusz készítése során szükségesnek látott megjegyzés megszövegezése.

Esetenként az ismeretlen, vagy nagyon speciális, ugyanakkor az adott szakma szempontjából nem triviális szakkifejezések esetében is adunk meg meghatározást.

A jövő mutatja majd meg, hogy szükség van-e további megjegyzéstípusokra.

A HUNMARC formátum számos további megjegyzéstípust is tartalmaz, melyeket az alábbi táblázatban foglaltunk össze.

Hívójel	Angol megnevezés	HUNMARC megnevezés
667	Nonpublic general note	Megjegyzés belső használatra
670	Source data found note	Megjegyzés a besorolási adat forrásáról
675	Source data not found note	Megjegyzés egyéb adatforrásról
678	Bibliographical or historical data note	Megjegyzés - a forrásban talált adatok összegzése
680	Public general note	Nyilvános általános megjegyzés
682	Deleted heading information	Megjegyzés a kiténtetett besorolási adat törléséről
687	Usage of heading note	Megjegyzés a besorolási adat használatról
688	Application history note	Megjegyzés az alkalmazás történetéről
690	Local note	Megjegyzés helyi használatra

2.2.1.5 A HOMONIMÁK KEZELÉSE

2.2.1.5.1 Az alkalmazott megoldás

A lexikai egységek között előfordulhatnak többjelentésű kifejezések. Ezek a homonimák, poliszmák. A két kifejezés közötti megkülönböztetés nem egységes.

Elvileg ugyanazt jelentik, csak más-más nézőpontból, tehát szinonimák. Az első megnevezés az azonos alakúságból indul ki, a második a különböző jelentésből. Mindkettő az azonos alakú, de különböző jelentésű fogalmat nevezi meg.

A gyakorlatban olykor homonimának csak azt az esetet tekintik, amikor semmiféle asszociatív összefüggés nem áll fenn [ár (érték), ár (szűrőszerszám), ár (áradat)], poliszmának pedig azt az esetet, amikor felismerhető némi összefüggés (madártoll-író toll). Információkereső teauruszokban nincs jelentősége a megkülönböztetésnek.

A homonimák egy részét a Teauruszba nemdeszkriptorként vettük föl, és róluk VAGY-kapcsolatban utaltunk a releváns deszkriptorokra. Ezt a megoldást akkor választottuk, ha

- a homonim kifejezéssel jelölt különböző fogalmakat jól megkülönböztethető más-más kifejezéssel is megadhattuk;
- nagyjából egyformán fontosak, gyakoriak és elterjedtek voltak.

Asszociáció

LV Képzettársítás
Társulás

Ha volt elfogadott vagy még a köznapi nyelvhasználat számára éppen elfogadhatónak tekinthető összetett szó, akkor azokra utaltunk. Például:

Polip

LV Lásbasfejű
Nyálkahártya duzzanat

Medence

LV Fürdő ← Mivel a Fürdőmedence
Nagyolvasztó L Fürdő utalás már
Tározó szerepel a teauruszban
Testmedence Mivel a NAGYOLVASZTÓ
Úszómedence egy részét ugyancsak
medencének nevezik

Ha nem volt, de a szakmai nyelvhasználatban létező idegen eredetű, elsősorban latin szakkifejezés, akkor arra utaltunk. Például:

Rák

LV Crustacea
Rákbetegség

Nyelv

LV Lingua
Nyelvi rendszer
Természetes nyelv

Előfordul, hogy valamelyik homonimát az általánosabb, fölérendelt fogalmának megnevezésével helyettesítjük. Például:

Abronsz

LV Gumiabronsz ← Ez pontosan megfelel az
egyik homonimának
Vasúti kerék ← Ez a vasúti kerék-
abroncs átfogóbb fogalma

Számos esetben a teljes szókinccs alapján további homonimák léteznek, de ezek túlzott finomítást jelentenének. Például:

Kiválás (csoportból, közösségből, pl. kiválik a kormányból)

Kiválás (vegyületből, keverékből elkülönül, szegregáció)

Kiválás (tárgy, anyag, hang, szín a környezetén belül külön is érzékelhető)

Kiválás (képességeivel kitűnik)

Az ilyen esetekben csak egyetlen, szakmai-tudományos szempontból fontos jelentéssel azonosítottuk a kifejezést (a példában a Szegregációval). Ha később szükség lenne megkülönböztetésre, a megoldás:

A nyelvészetileg teljes megoldás: Jelenlegi megoldás:

Kiválás

LV Érzékelés
Kilépés
Szegregáció

Kiválás

L Szegregáció

ÁRAMKÖR ← villamos áramkör
= Áramlástechnika értelemben
← hidraulikus áramkör értelmében
(külön hidraulikus áramkört nem volt érdemes fölvenni)

A homonimák más részénél valamelyik fogalom esetén meg kellett őrizni a homonim kifejezést, mert erőltetés nélkül nem lehetett a fogalmat más-ként megnevezni. Ebben az esetben az = jelű („lásd még más értelemben”) relációval jelöltük a homonim kifejezés és a más kifejezéssel megadott fogalmak közötti kapcsolatot. Az esetek egy részében magyarázatot is kapcsoltunk a vezérszóhoz.

A „lásd még más értelemben” (=) relációval a következő esetekben szabályozzuk a homonímiát:

- Legalább az egyik homonimához nem lehet találni se összetett, se bármilyen más alakú kifejezést. Ilyenkor általában magyarázat, meghatározás is kapcsolódik a vezérszóhoz.

Például:

REND ← állapot értelemben

M: Szabálynak, törvénynek megfelelő állapot

F Állapot

E Fegyelem

= Rendi szervezet

- Összetett kifejezés hiányában nem lehet találni valamilyen átfogóbb kifejezést, amelyre utalhatnánk vaglyagosan. Például

MISE ← zenemű értelemben

M: Miséhez írt zenemű

= Istentisztelet

TRIÓ ← művészeti együttes

M: Dalszerű hármas ének, ill. három hangszerre írt kamarazenei mű

= Triász ← valamilyen csoport hatalmi szempontból

- Ha a másik/többi homonim értelem nem gyakorri, az első értelemhez képest alárendelt jelentőségű.

ELŐJÁTÉK ← zenei értelemben

M: Zenei bevezetésre szánt, olykor önállóan is előforduló zenemű

F Genreforma

A Nyitány

Prelúdium

= Nemi élet ← ha szexuális előjátékról van szó, a NEMI ÉLET teauruszcikkére kell áttérni

Ha a „lásd más értelemben” (=) relációt használtak, az egyik kifejezés alatt olykor szerepel rövid értelmező magyarázza. Például:

Olykor elég nehéz volt megoldani a megkülönböztést természetesen hangzó módon:

EGÉR ← állat értelemben

= Egér periféria ← eszköz értelemben

DARU ← emelőberendezés értelemben

M: Nagy teher emelésére és odább vitelére való gépi szerkezet

= Darumadár ← élőlény értelemben

SZÁRNY SZÁRNYSZERKEZET

M: Élőlény repülésre való testrésze T Aerodinamika Repülőgép

F Mozgásszerv = Szárny

= Szárnyszerkezet

2.2.1.5.2 A szabványtól való eltérés okai

A szabvány szerint [7] a homonimákat hátravetett értelmezőkkel kell megkülönböztetni [pl. Asszociáció (képzettársítás), Asszociáció (társulás); Rend (állapot), Rend (szervezet)].

Ha a Tezauruszt a jövőben automatikus indexeléshez vagy osztályozáshoz is használni kell, ez a megoldás akadálya az ilyen célú használatnak. A program a hátravetett értelmezővel semmit sem kezdhet, hiszen magukban a szövegekben az „asszociáció” vagy a „rend” kifejezés mindig hátravetett értelmező nélkül fordul elő, és csak a szöveggörnyezet alapján állapítható meg, melyik fogalomról van szó.

Ahhoz, hogy az automatikusan osztályozó program például az „asszociáció” kifejezés esetében a szöveggörnyezetet értelmezni tudja, egyrészt ismernie kell azokat a kifejezéseket, melyek alapján a szöveggörnyezetet vizsgálja (példánkban a Képzettársítás és a Társulás deszkriptorokat), másrészt e deszkriptorok kapcsolódó deszkriptorait. Ha ugyanis a szöveggörnyezetben az egyik vagy a másik deszkriptor (a gyakorlatban egymást kizáró) kapcsolatai fordulnak elő nagyobb valószínűséggel, akkor a program képes dönteni a homonima jelentéséről.

Ennek érdekében volt szükség arra, hogy a homonimákat ne hátravetett értelmezőkkel, hanem vagy az LV jelű „lásd vagy”, vagy az = jelű „lásd még más értelemben” relációkkal kezeljük.

Ezáltal olyan szerkezetű Tezauruszt alakítottunk ki, melyet a jövőben különösebb szerkezeti átalakítás nélkül lehet az automatikus indexelésbe vagy automatikus osztályozásba (a kettő nem ugyanaz) bevonni. Ennek realitása van, többek között azért, mert egyre nagyobb az elektronikus (tehát digitalizált vagy eleve digitális) dokumentumok száma, másrészt egyre jelentősebbek a hálózaton elérhető, tehát ugyancsak digitális dokumentumok. Mindezek egyrészt kiválóan alkalmasak az automatikus tartalmi feltárára, másrészt – különösen, ami a

webdokumentumokat illeti – előbb-utóbb nem is lehet másként feldolgozásukkal megbirkózni.

A szabványtól való eltérés okai a szabvány készítése óta eltelt időben gyökeredznek.

A szabvány egyébként a LV jel használatát csak annyiban köti meg, hogy „a jelet követő lexikai egységeket (deszkriptorokat) a megadott logikai kifejezés szerint vagylagosan kell használni.” Tehát rendjén való, ha a LV jelet akár homonimák, akár kváziszinonimák, akár egyéb deszkriptorok követik. A lényeg nem az, hogy ezek nyelvészetileg milyen jelenségek, hanem az, hogy a vezérszóként álló nemdeszkriptor helyett vagylagosan használandók.

A LV jel láttán a felhasználónak tehát elsősorban nem arról kell döntenie, hogy a LV jel után **nyelvészetileg** homonimák, poliszmák, szinonimák vagy szinonimának tekintett kváziszinonimák állnak.

Neki arról kell döntenie, hogy a LV jel után felsorolt deszkriptorok közül az **osztályozás és információkeresés** érdekében melyiket használja a dokumentum tartalmának leírására/besorolására.

A Tezauruszban alkalmazott LV reláció homonimák esetében nemcsak az automatikus eljárásokhoz való fölhasználást készíti elő, hanem a felhasználó dolgát is megkönnyíti, és terjedelemcsökkentő.

Az Asszociáció nemdeszkriptor példájánál maradvan a LV kapcsolat alkalmazása esetén a felhasználó egyben, **egyetlen** tezauruszcikkbe foglalva, egyetlen relációtípushoz kapcsolva látja a jelentésváltozatokat.

Sokkal körülményesebb megoldás volna, ha az Asszociáció keresése esetén a következő **két** nemdeszkriptorcikk jelenjék meg:

Asszociáció (képzettársítás)

L Képzettársítás

Asszociáció (társulás)

L Társulás

Hasonló okok indokolták az = jelű „lásd még más értelemben” reláció alkalmazását is homonimák esetében (ezt a relációtípust természetesen más esetekre, pl. az „ellentété” összefüggés esetére is alkalmazzuk).

A szabvány egyébként kifejezetten megengedi további, a szabványban nem feltüntetett reláció alkalmazását: „A rokonsági kapcsolatok a szakterületől és a tezaurusz rendeltetésétől függően tovább finomíthatók...”

A fejlődéssel való lépéstartás szükségessége láthatóan nemcsak a megjegyzések, hanem a homonimakezelés, s vele a LV kapcsolat alkalmazásának kérdésében is szembeszökő. Az automatikus osztályozás kérdése mind a magyar, mind a nemzetközi tezaurusz-szabvány megszületésének idején még gyerekcipőben járt, a szabvány készítői az automatikus feldolgozás kérdését még nem mérlegelhették. A homonimák megkülönböztetésének a Tezauruszban alkalmazott, hátravetett értelmező nélküli módja a fejlődéssel való lépéstartás követelményéből fakadt, mellyel előbb-utóbb a szabványok is számolni fognak.

2.2.2 A tezauruszcikk

2.2.2.1 DESZKRIPTOR- ÉS NEMDESZKRIPTOR-CIKK

A Tezauruszban vezérszói helyzetben – azaz a tezauruszcikk élén – minden szó a betűrendnek megfelelő helyen jelenik meg. Az alábbiakban néhány tezauruszcikk látható a vezérszavak betűrendjében:

KISEBBSÉGI KÉRDÉS ← vezérszó
 HV Nyelvhasználat ← a vezérszóhoz kapcsolódó lexikai egységek
 A Nemzetiségi kérdés
 T Politika
 P Kisebbség ←
 Nemzetiségi szervezet
 R Konfliktus
 X Autonómia
 Függetlenségi mozgalom
 Kitelepítés

Kollektív jogok
 Nacionalizmus
 Politikai mozgalom
 Szórványmagyarság

Nyelvhasználat

LV Kisebbségi kérdés
 Nyelvészet

Kulturális autonómia

L& Autonómia
 Kultúra

A tezauruszcikk betűrendi helyét a cikk élén álló, balra kiugró vezérszó határozza meg.

A vezérszó lehet deszkriptor vagy nemdeszkriptor. A deszkriptorok a tezauruszcikkek élén (vezérszói helyzetben) NAGYBETŰKKEKEL, a nemdeszkriptorok a tezauruszcikkek élén (vezérszói helyzetben) nagy kezdőbetűvel és kisbetűkkel íródtak.

A nemdeszkriptorok a deszkriptorok szinonimái vagy szinonímiának tekintett (ún. kváziszinonim) kifejezései.

Például a **Nyelvhasználat** nemdeszkriptor helyett vagy a **KISEBBSÉGI KÉRDÉS**, vagy a **NYELVÉSZET** deszkriptor használandó.

A **Kulturális autonómia** nemdeszkriptor helyett az **AUTONÓMIA** és a **KULTÚRA** deszkriptorok használandók együttesen.

Minden vezérszóhoz kapcsolódó kifejezés egyszer vezérszóként is előfordul a Tezaurusz megfelelő betűrendi helyén.

Például a **KISEBBSÉGI KÉRDÉS** tezauruszcikkében kapcsolódó kifejezésként szereplő Autonómia vezérszóként az alábbi tezauruszcikk élén szerepel:

AUTONÓMIA

H Területi autonómia
 H&Kulturális autonómia
 X Határontúli magyarság
 Kisebbségi kérdés
 Kollektív jogok
 Nemzetiségi kérdés
 Szeparatizmus

2.2.2.2 A KAPCSOLATOK

A vezérszó kapcsolatait a kapcsolat fajtájától függően különféle jelek (relációjelek) jelölik. Ezek a következők:

2.2.2.2.1 Nemdeszkriptor-deszkriptor kapcsolatok

A nemdeszkriptorok olyan kifejezések, melyek helyett a hozzájuk kapcsolt deszkriptort, ill. deszkriptorokat (a kitüntetett szinonimáikat vagy kváziszinonimáikat) kell osztályozásra használni.

Lásd/Helyett kapcsolat

- L A jelet követő deszkriptor a vezérszó kitüntetett szinonimája vagy kváziszinonimája (szinonimának tekintett kifejezése). A vezérszó ilyenkor mindig nemdeszkriptor, azaz nem kitüntetett szinonima vagy kváziszinonima.

Például:

Alkotmányosság

L Jogállam

Azaz az „Alkotmányosság” kitüntetett szinonim kifejezése a „Jogállam”.

H Az előbbi kapcsolat fordítottja: a jelet követő nemdeszkriptornak a vezérszó a kitüntetett szinonimája vagy kváziszinonimája.

Például:

JOGÁLLAM

H Alkotmányosság

Azaz a „Jogállam” az „Alkotmányosság” kitüntetett szinonimája.

Lásd ÉS-/Helyett ÉS-kapcsolat

L& A jelet követő deszkriptorok *együttesen* a vezérszó kitüntetett kváziszinonimái (és-kapcsolat). Egy nemdeszkriptort legfeljebb három deszkriptor helyettesíthet

Például:

Erkölcsei kopás

L& Értékcsökkenés

Kopás

Azaz az „Erkölcsei kopás” kitüntetett kváziszinonim kifejezései az „Értékcsökkenés” és a „Kopás”.

H&Az előbbi kapcsolat fordítottja: a jelet követő nemdeszkriptornak a vezérszó az egyik kitüntetett szinonim kifejezése (együtt más kitüntetett szinonim kifejezésekkel és-kapcsolatban).

Például:

ÉRTÉKCSÖKKENÉS

H& Erkölcsi kopás

Azaz az „Értékcsökkenés” az „Erkölcsei kopás” egyik kitüntetett kváziszinonim kifejezése.

Lásd-VAGY/Helyett VAGY

LV A jelet követő deszkriptorok *valamilyike* a vezérszó kitüntetett szinonimája vagy kváziszinonimája (vagy-kapcsolat). (A kváziszinonima, mint ahogy azt a 2.15 fejezetben láttuk, lehet homonima is.)

Például:

Folklor

LV Folklorisztika

Népművészet

Néprajz

Azaz a „Folklor” kitüntetett kváziszinonim kifejezése *vagy* a „Folklorisztika”, *vagy* a „Népművészet”, *vagy* a „Néprajz”.

HV Az előbbi kapcsolat fordítottja: a jelet követő nemdeszkriptor a vezérszó az egyik lehetséges (vagylagosan választható) kitüntetett szinonimája vagy kváziszinonimája.

Például:

NÉPMŰVÉSZET

HV Folklor

Azaz a „Népművészet” a „Folklor” egyik kitüntetett kváziszinonim kifejezése, ugyanakkor van vagylagosan választható másik kitüntetett nem szinonim kifejezése is.

2.2.2.2.2 Deszkriptorok közötti kapcsolat

A deszkriptorok között feltüntetett kapcsolatok a teaurusz használóját támogatják abban, hogy megtalálja mindazokat a kifejezéseket, melyeket a tárgykör jellemzésére esetleg felhasználhat. A kapcsolatok alapján tágabb vagy szűkebb tárgykör választható, rokon értelmű tárgykör választható, vagy egyéb értelemben finomítható a tárgykör leírása.

Generikus (nem-faj) kapcsolat

F A jelet követő deszkriptor jelentése a vezérszóénál általánosabb.

Például:

BARLANGÁSZAT

F Természetjárás

Azaz a „Természetjárás” általánosabb jelentésű, mint a „Barlangászat” (generikus fölrendeltje).

Az A jelet követő deszkriptor jelentése a vezérszóénál speciálisabb.

Például:

TERMÉSZETJÁRÁS

A Barlangászat

Azaz a „Barlangászat” fajtája (generikus alárendeltje) a „Természetjárásnak”.

Partitív (egész-rész) kapcsolat

T A T az egészet jelöli (a vezérszóval szemben, mely a részt jelöli).

Például:

DÁNIA

T Skandinávia

Azaz „Dánia” „Skandinávia” része.

PSZICHIKUM

T Lélektan

A „Lélektan” tárgya, eleme a „Pszichikum”, azaz a „Lélektan” ismeretterületének része a „stressz”.

OKTATÁS

T Oktatásügy

Az „Oktatásügy” tárgya, eleme az „Oktatás”.

P A P a részt jelöli (a vezérszóval szemben, mely az egészet jelöli)

Például:

SKANDINÁVIA

T Európa

P Dánia

Norvégia

Svédország

LÉLEKTAN

P Pszichikum

OKTATÁSÜGY

P Oktatás

Megjegyzés: A teauruszban a tudományok, ismeret- és szakterületek, iparok, tevékenységi körök (pl. Lélektan, Jog, Építőipar, Oktatásügy) tárgyait, elemeit, mindazt tehát, amikre e területek vonatkoznak, az egész-rész kapcsolattal jelölik.

Előfeltétel/kiindulás – rezultáns/következés kapcsolat

R Az R a következtetést, valami által meghatározottat (okozatot, következményt, célt, hatást, eredményt, terméket, továbbá rendeltetést, illetve tevékenység vagy hatás tárgyát) jelöli (a vezérszóval szemben, mely az okot, indítékot, eredetet, továbbá eszközt, illetve a valamire irányuló tevékenységet, hatás előidézőjét jelöli).

Például:

DEVIANCIA

R Bűnözés

A deviancia következménye (lehet) a Bűnözés, a kettő között ok-okozati összefüggés van [oka-okozata kapcsolat].

JUGOSZLÁVIA

R Bosznia és Hercegovina

Horvátország

Macedónia

Szerbia

Szlovénia

„Jugoszlávia” megszűntével keletkezett Bosznia és Hercegovina, stb. [eredet-eredménye kapcsolat]

SZAKSZERVEZET

R Érdékvédelem

A „Szakszervezet” rendeltetése/feladata az „Érdékvédelem”. Azaz az „Érdékvédelem” (egyik) eszköze a „Szakszervezet” [eszköz-rendeltetés kapcsolat dolog (szervezet, gép, szerszám) és tevékenység között].

KULTURÁLIS CSERE

R Szakképzés

A Szakképzés (egyik lehetséges) eszköze a Kulturális csere [eszköz-rendeltetés kapcsolat tevékenység és tevékenység között].

ORVOSTUDOMÁNY

R Gyógyítás

A „Gyógyítás” során az „Orvostudományt” [eszköz-rendeltetés kapcsolat tudomány és tevékenységi kör között].

KERTÉPÍTÉS

R Park

A „Kertépítés” tárgya (többek között) a „Park” [tevékenység-tevékenység tárgya kapcsolat].

E Az E az előfeltételt, ami valamit meghatároz (okot, indítékot, eredetet, továbbá eszközt, illetve a valamire irányuló tevékenységet, hatás előidézőjét) jelöli (a vezérszóval szemben, mely az okozatot, következményt, célt, hatást, eredményt, terméket, továbbá rendeltetést, illetve tevékenység vagy hatás tárgyát jelöli).

Például:

BÚNÖZÉS

E Deviancia

BOSZNIA ÉS HERCEGOVINA

E Jugoszlávia

ÉRDEKVÉDELEM

E Szakszervezet

KULTURÁLIS CSERE

E Szakképzés

GYÓGYÍTÁS

E Orvostudomány

PARK

E Kertépítés

Megjegyzés: A tezauszban az oka-okozata, feltétele-következménye, eredete-eredménye, dolog-hatása, eszköze-rendeltetése, tevékenység-tárgya folyamat/tevékenység-terméke és tevékenység-célja összefüggéseket az R/E kapcsolattal jelölik.

Rokonsági (egyéb) kapcsolat

X A jelet követő deskriptor a vezérszóval egyéb, a tezauszban lényegesnek tekintett kapcsolatban áll.

Például:

SZOCIALIZÁCIÓ

X Deviancia

DEVIANCIA

X Szocializáció

SZAKSZERVEZET

X Sztrájk

SZTRÁJK

X Szakszervezet

ÉHÍNSÉG

X Szegénység

SZEGÉNYSEG

X Éhínség

Megjegyzés: A tezauszban a dolog-tulajdonsága, dolog-folyamata, dolog-állapota, dolog-kapcsolódó dolog, továbbá a hasonlósága és az ellentéte összefüggéseket az X/X kapcsolattal jelölik.

„Lásd még más értelemben” kapcsolat

SZEM ←———— látószerv értelemben

M: *Látószerv*

H: *Termés szeme esetén a „mag” használandó = Mag*

Megjegyzés: Ezzel a relációval a „Homonimák és poliszémák megkülönböztetése” című fejezetben is foglalkozunk.

A „lásd még más értelemben” relációt a Tezausz 1.0 kiadásában technikai okokból egyelőre az = (és nem a /) jellel jelöltük. A későbbi kiadásokban kerül sor a / relációjel alkalmazására.

2.2.2.3 A KAPCSOLATOK (A RELÁCIÓJELEK)

SORRENDJE:

H/L, H&/L&, HV/LV, F, A, T, P, R, E, X, =/=

A kapcsolattípuson belül a kapcsolódó lexikai egységek betűrendben következnek.

Ismétlődő kapcsolatok esetén csak az első kapcsolódó lexikai egység előtt szerepel a relációjel.

2.2.2.4 A KAPCSOLATOK MEGFELELŐI FELHASZNÁLÓI

SZINTEN

A keresőrendszer felületén a relációjeleknek az alábbi felhasználóbarát megjelenítése is lehetséges:

<i>Szabványos jelölés</i>	<i>Felhasználóbarát jelölés</i>
L	= Lásd szinonimáját
L&	= Lásd még
LV	= Lásd vagy
F	= Lásd még általánosabban:
A	= Lásd még speciálisabban
T	= Lásd még átfogóbban:
P	= Lásd még részletesebben:
R	= Lásd még oksági összefüggésben
E	= Lásd még okozati összefüggésben
X	= Lásd még egyéb összefüggésben:
H	= Lásd szinonimáját
H&	= Lásd még
HV	= Lásd vagyilagosan
=	= Lásd még más értelemben

2.3 A szógyűjtés és a szókincs kérdése

2.3.1 A szavak fölvételének feltételei

Minden kifejezést igyekeztünk fölvenni, amely a hazai böngészési és információkeresési, továbbá osztályozási és tárgyszavazási gyakorlatban használatos.

Több esetben olyan kifejezést is fölvettünk, mely vagy rendkívül általános, és ezért a kereséskor valószínűtlen a használata, vagy rendkívül meghatározatlan. A felvétel mellett ilyenkor vagy azért döntöttünk, mert

- a kifejezésnek összefoglaló szerepe van, számos olyan speciális kifejezés kapcsolódik hozzá, melyeket az osztályozáshoz és kereséshez használnak;
- a kifejezés több jelentésű, és róla LV („lásd vagy”) kapcsolattal utaltunk a szóba jöhető deskriptorokra.

HA ÖSSZEFOGLALÓ FÖLÉRENDELTELT, PL.:

INDOGERMÁN NYELV

F	Nyelvcsalád
A	Albán
	Angol
	Balti nyelv
	Germán nyelv
	Kelta nyelv
	Latin
	Ógörög
	Szláv nyelv
	Újlatin nyelv
T	Indo-európai kultúrák filológiája
X	Indogermánok

HA HOMONÍMIA MIATT LV UTALÁST ALKALMAZTUNK ÉS MEG KELLETT KÜLÖNBÖZTETNI A HOMONIMÁKAT, ÉS LÉTEZETT SZAKMAILAG ELFOGADOTT ÖSSZETETT KIFEJEZÉS, PL.:

Levél

LV	Irodalmi levél
	Kézírtas levél
	Körlevél
	Levelezés
	Levélküldemény
	Növényi levél
	Nyílt levél
	Szállítólevél

2.3.3 Hátravetett értelmezők a lexikai egységek végén

A teauruszban a 2.1.5 fejezetben elmondottak értelmében igyekeztünk elkerülni a homonimák és poliszémák megkülönböztetésére egyébként alkalmazott hátravett értelmezőket.

A kerek zárójelbe tett hátravetett értelmezők használatára csak a legritkább esetben került sor

Például:

ARGUMENTUM

(ISKOLAI SZÍNHÁZI MŰSOR)

M: *Az iskolai színjátszás keretében tartott előadás műsora*

F Színházi műsor

Néha a hátravetett értelmezőt látszólag feloldottuk (a zárójellet megszüntettük)

ANYAG TULAJDONSÁG SZERINT

F Anyag

A Agresszív anyag

Élettani hatású anyag

Fényérzékeny anyag

Gyúlékony anyag

Halmazállapot

Hatóanyag

Hőálló anyag

Idegen anyag

Illóanyag

Korróziós közeg

Nagykeménységű anyag

Optikai anyag

Radioaktív anyag

Robbanóanyag

Szennyezőanyag

Szerves anyag

Szervetlen anyag

Természetes anyag

Tűzálló anyag

Veszélyes anyag

Ilyen esetekben a viszonylag sok kapcsolatnak az az oka, hogy a teaurusz teljesen átfogó, ugyanak-

kor rendkívül speciális kifejezéseket is tartalmaz. Ezért eleve sok fogalom válik gyűjtőfogalommá, másrészt ezek a gyűjtőfogalmak sok fogalomra vonatkoznak.

2.3.4 A Teaurusz HUNMARC formátuma

A RELEX segítségével a Teaurusz HUNMARC formátumban exportálható (ez a formátum megegyezik a USMARC formátumával). E formátum alapján vehető át az egyes könyvtári adatbázisrendszerekbe, ha azokat felkészítik a besorolási adatok adatsere-formátumára.

Példaként az alábbi teauruszcikk HUNMARC exportját mutatjuk be.

ÁLLAMIGAZGATÁS

M: *Az államhatalom felsőfokú rendelkező, végrehajtó szervező, irányító tevékenysége*

H: *Az „-igazgatás” és „Államigazgatás” összetételekegy része a „Közigazgatás-” kezdetű lexikai egységeknél található*

Forrás: *UMLEX*

Forrás: *KözigLex*

KAT: *T*

H Felsőfokú igazgatás

HV Igazgatás

F Irányító tevékenység

A Felügyelet

Hadügy

Közigazgatás

Külfüg

Rendészet

T Államjog

Civilizáció

P Ügyvitel

R Közjó

E Hatóság

X Államigazgatási eljárás

Az alábbi példában illusztrációképpen a fenti teauruszcikk HUNMARC szerkezetű formátumát mutatjuk be.

A szerkezeti formátumban az almezőhatárjelet (hex 1F) \$ jellel, a mezőhatárjelet (hex 1E) @ jellel, a rekordhatárjelet (hex 1D) | jellel, és a szóközt a # jellel helyettesítjük (a mezőértékként szereplő szövegek szóközeit azonban csak a szokásos üres hellyel jelöljük).

```
00909nz###2200313n###45000010013000000050017000130
08004100030040002000071150001900091450001700110550
00280012755000180015555000140017355000200018755000
14002075500017002215500016002385500019002545500016
00273550001300289550001500302550003100317680008700
34868701200043567000110055567000140056608400070058
0084000800587@000000002001@20010409235905.0@0104
09#b#an#####a#####d###$aOSZK$b
un$cOSZK@###$aÁLLAMIGAZGATÁS@###$wv$aIgazgatás@
###$wg$aIrányító#tevékenység@###$wh$aFelügyelet@###$wh
$aHadügy@###$wh$aKözigazgatás@###$wh$aKülügy@###$w
h$aRendészet@###$wf$aÁllamjog@###$wf$aCivilizáció@###$
wk$aÜgyvitel@###$wp$aKözjő@###$wr$aHatóság@###$wm$
aÁllamigazgatási#eljárás@###$a#Az államhatalom felsőfokú
rendelkező, végrehajtó, szervező, irányító tevékenysége
@###$a#Az "-igazgatás" és "Államigazgatás" összetételek egy
része a "Közigazgatás-" kezdetű lexikai egységeknél
található@###$a#UMLEX@###$a#KözigLex@###$a#T@###$2K
AT@|
```

A formátum ellenőrzésével keletkező megjelenítés, melyben az értékeket a mezőhívójelek és almezőjelek stb. azonosítják (az ellenőrzést a RELEX-től független kicsomagoló programmal [5] végeztük):

```
Tag#i##$#nz###n#####1.
001#####0000000000001
005#####20010409235905.0
008#####010409#b#an#####a#####d
040 ## a OSZK
      b hun
      c OSZK
150 ## a ÁLLAMIGAZGATÁS
450 ## w v
```

```

a Igazgatás
550 ## w g
      a Irányító tevékenység
550 ## w h
      a Felügyelet
550 ## w h
      a Hadügy
550 ## w h
      a Közigazgatás
550 ## w h
      a Külügy
550 ## w h
      a Rendészet
550 ## w f
      a Államjog
550 ## w f
      a Civilizáció
550 ## w k
      a Ügyvitel
550 ## w p
      a Közjő
550 ## w r
      a Hatóság
550 ## w m
      a Államigazgatási eljárás
680 ## a Az államhatalom felsőfokú rendelkező
      végrehajtó szervező irányító tevékenysége
687 ## a Az „-igazgatás” és „Államigazgatás”
      összetételek egy része a „Közigazgatás-”
      kezdetű lexikai egységeknél található
670 ## a UMLEX
670 ## a KözigLex
084 ## a T
084 ## 2 KAT
```

A formátum értelmezése:

Vezérlő mezők

00-04	00909	Rekordhossz	
05	n	Rekord státusz	(n=új)
06	z	Rekord típus	(z=besorolási)
07-08	##	meghatározatlan	
09	#	meghatározatlan	
10	2	Indikátorhossz	(2)
11	2	Almezőazonosító-hossz	(2)
12-16	00313	Adatok báziscíme	
17	n	Leírási szint	(n=teljes)
18-19	##	meghatározatlan	
20-23	4500	állandó	(4500)

Mutató

azaz: hívójel mezőhossz kezdőarakter

001001300000
 005001700013
 008004100030
 040002000071
 150001900091
 450001700110
 550002800127
 550001800155
 550001400173
 550002000187
 550001400207
 550001700221
 550001600238
 550001900254
 550001600273
 550001300289
 550001500302
 550003100317
 680008700348
 687012000435
 670001100555
 670001400566
 084000700580
 084000800587@

001	000000002001@	Rekordazonosító	
005	2001 04 09 23 59 05.0@	A rekorddal való utolsó művelet dátuma és ideje	
008		Meghatározott jellemzők és információs adatok	
00-05	010409	Adatbázisba kerülés dátuma (ÉÉHHNN)	
06	#	Földrajzi alosztás	
07	b	Átírás	(b=nemzeti szabvány)
08	#	Katalógus nyelve	
09	a	Rekord fajta	(a=egységesített)
10	n	Katalogizálási szabvány	(n=jelöletlen) VAGY #
11	#	Tárgyszórendszer/teaurusz	
12	#	nem alkalmazott	
13	#	nem alkalmazott	
14	#	Tételfej használata fő- vagy melléktételként	
15	#	Tételfej használata tárgyi kivetítésként	
16	#	nem alkalmazott	
17	#	Tárgyi alosztás típusa	
18-27	#####	meghatározatlan	
28	#	Kormányzati szint típusa	
29	#	Utaló értékelés	
30	#	meghatározatlan	
31	a	Rekord feldolgozási jellemző	(a=rekord használható)
32	#	Megkülönböztetett személynév	
33	a	Megállapítás szintje	(a=egységesített/teljes)
34-37	####	fenntartott	
38	#	Rekordmódosítás jellege	
39	d	Leírás forrása	(d=egyéb)
@			
040		A leírás forrása	
##		1. és 2. indikátor	
\$a	OSZK	Eredeti leíró intézmény	
\$b	hun	A leírás/katalógus nyelve	
\$c	OSZK	Átíró intézmény	
@			
150		Tárgyi kifejezés – besorolási adat	
##\$a	Államigazgatás@		
450		Tárgyi kifejezés – „lásd VAGY” utalói adat inverze	
##\$wv	\$aIgazgatás@		
550		Tárgyi kifejezés – „lásd még” utalói adat, teaurusz relációk	
##\$wg	\$aIrányító tevékenység@		
##\$wh	\$aFelügyelet@		
##\$wh	\$aHadügy@		

##\$wh\$aKözigazgatás@
 ##\$wh\$aKülügy@
 ##\$wh\$aRendészet@
 ##\$wj\$aÁllamjog@
 ##\$wj\$aCivilizáció@
 ##\$wk\$aÜgyvitel@
 ##\$wp\$aKözjó@
 ##\$wr\$aHatóság@
 ##\$am\$Allamigazgatási eljárás@

680 Nyilvános általános megjegyzés

##\$a Az államhatalom felsőfokú rendelkező, végrehajtó, szervező, irányító tevékenysége

687 Megjegyzés a besorolási adat használatáról

##\$a Az „-igazgatás” és „Államigazgatás” összetételek egy része a „Közigazgatás-” kezdetű lexikai egységeknel található

670 Megjegyzés a besorolási adat forrásáról

##\$aUMLEX@
 ##\$aKözigLex@

Irodalom

1. DOMOKOS Miklósné: Általános tárgyszójegyzék a német és az osztrák könyvtárakban. In: Könyvtári Figyelő 2. (38.) évf. 1992. 3. sz. pp. 453-459.
2. HORVÁTH Tibor: Az általános tárgyszójegyzék munkálatairól. In: Könyvtári Figyelő 2. (38.) évf. 1992. 4. sz. pp. 610-617.
3. HUNMARC, a bibliográfiai rekordok adatcsere formátuma. Összeáll. Sipos Márta; kész. az Országos Széchényi Könyvtár Fejlesztési Osztályán. Bp. OSZK, 1993. 129 p. ISBN 963 200 344 6.
 HUNMARC, a besorolási rekordok adatcsere formátuma. Összeáll. Sipos Márta. 1998. március. 61 p. [tervezet]
4. KÖRNYEI Márta: A magyar nyelvű általános tárgyszójegyzék munkálatai. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 39. évf. 1992. 10. sz. pp. 455-456.
5. KOSTYÁN Ákos: MRC. Machine Readable Cataloguing Extendend Utility. Bp. 1996-2000. (MARC kicsomagoló program.)
6. KÖZTAURUSZ. Karbantartás és fejlesztés. [2001.04.07.] (on-line) <www.mvkkvar.hu/konyvtar>
7. MSZ 3418-87. Magyar nyelvű információkereső teauruszok szerkezete, részei és formái. (Az MSZ 3418-76 helyett). Bp. MSZH, 1987. 10 p.
8. RELEX. Teauruszok, szótárak, mutatók készítését támogató program lexikai egységek formájának és relációinak ellenőrzésére. Felhasználói kézikönyv. 3.0 változat. (Borland C++ nyelven WINDOWS számára.) Készítette Ungváry András és Ungváry Rudolf. Bp. Ariel Studió Bt., 2000. 47 p. [1. változat: 1992.] – KMK: 4-10864
9. SCHLANGER László: A teauruszépítés számítógépes segítése. Közr. az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ. Budapest: NPI, 1983. 220 p.
10. Sears List of Subject Heading. 17th edition. Dublin, New York, HW Miller, 2000. 810 p. ISBN 0-8242-0989-3
 <http://www.hwwilson.com/print/searslst.htm>
11. UNGVÁRY Rudolf: Teaurusz-technológia. Közr. az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ. Bp. NPI, 1979. 277 p.
12. UNGVÁRY Rudolf: Teauruszkezelő programok és a RELEX. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 48. évf. 2001. 1. sz. p. 3-15.

13. UNGVÁRY Rudolf: Az ETO szükségessége. In: Iskolakultúra, 2000. 4. sz. p. 27-31.
14. UNGVÁRY Rudolf: Magyarországon elkészült tezauruszok az elkészülés – első megjelenés – időrendjében. [on-line] 2001. [2001.04.07.]
<www.nexus.hu/ungvary/publikaciok.htm>

Tezauruszok

- I. Gépgyártástechnológiai szaktezaurusz / [összeáll. Ungváry Rudolf]; [közr. a] Kohó- és Gépipari Tudományos és Műszaki Tájékoztató Központ. Budapest: KGTMTI, 1975. – 735 p. (Kohó- és Gépipari Automatizált Információs Rendszer 1. I.); 29 cm. – KMK: 4-10683
Kis példányszámban készült nyomtatott, fűzött kiadvány. Egykor mágnesszalagon is tárolt állomány. Grafikus rendszer kéziratban. Kezelőrendszer: TSPR.
A KGTMTI adatbázisának tezaurusza. Osztályozásra néhány hónapig használták.
- II. Vaskohászati szaktezaurusz / [összeáll. Ungváry Rudolf]; [közr. a] Kohó- és Gépipari Tudományos és Műszaki Tájékoztató Központ. Budapest: KGTMTI, 1975. – 735 p.; 29 cm. – (Kohó- és Gépipari Automatizált Információs Rendszer 1. II.) – KMK: 4-10684
Kis példányszámban készült nyomtatott, fűzött kiadvány. Egykor mágnesszalagon is tárolt állomány. Grafikus rendszer kéziratban. Kezelőrendszer: TSPR.
A KGTMTI adatbázisának tezaurusza. Osztályozásra néhány hónapig használták.
- III. Erőáramú elektrotechnikai szaktezaurusz / [összeáll. Ungváry Rudolf]; [közr. a] Kohó- és Gépipari Tudományos és Műszaki Tájékoztató Központ. Budapest: KGTMTI, 1975. – 735 p.; 29 cm. – (Kohó- és Gépipari Automatizált Információs Rendszer 1. III.)
Kis példányszámban készült nyomtatott, fűzött kiadvány. Egykor mágnesszalagon is tárolt állomány. Grafikus rendszer kéziratban. Kezelőrendszer: TSPR.
A KGTMTI adatbázisának tezaurusza. Osztályozásra néhány hónapig használták.
- IV. Könyvtári és tájékoztatói tezaurusz / [összeáll. az OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárának munkaközössége]; [közr. az] Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Könyvtár. 3. rev. kiad. Budapest: OSZK-KMK, 1992. – 134 p.; 29 cm. – KMK: 4-9387
Mágneslemezen is tárolt állomány.
Első kiadása [összeállította Kövendi Dénes] 1976-ban, pótlása 1978-ban, második kiadása 1987-ben jelent meg.
A KMK adatbázisának folyamatosan használt tezaurusza.
- V. Gépipari szaktezaurusz : a kohó- és gépipar „Gépek és gépi berendezések” szakágzatának tezaurusza / [összeáll. Ungváry Rudolf]. – 2345 p. – (Kohó- és Gépipari Automatizált Információs Rendszer 1. V.)
Egykor mágnesszalagon tárolt állomány leporellón kinyomtatott megjelenítése. Grafikus rendszer kéziratban. Kezelőrendszer: TSPR.
Készült Budapesten, a Kohó- és Gépipari Tudományos-Műszaki Tájékoztató Intézetben, 1975-77 között.
Használatára nem került sor.
- VI. Járműipari szaktezaurusz : a kohó- és gépipar „Járműipar” szakágzatának tezaurusza / [összeáll. Ungváry Rudolf]. – 1620 p. – (Kohó- és Gépipari Automatizált Információs Rendszer 1. VI.)
Egykor mágnesszalagon tárolt állomány leporellón kinyomtatott megjelenítése. Grafikus rendszer kéziratban. Kezelőrendszer: TSPR.
Készült Budapesten, a Kohó- és Gépipari Tudományos-Műszaki Tájékoztató Intézetben, 1975-77 között.
Használatára nem került sor.
- VII. Műszeripari szaktezaurusz : a kohó- és gépipar „Műszeripar” szakágzatának tezaurusza / [összeáll. Ungváry Rudolf]. – 1620 p. (Kohó- és Gépipari Automatizált Információs Rendszer 1. VII.)
Egykor mágnesszalagon tárolt állomány leporellón kinyomtatott megjelenítése. Grafikus rendszer kéziratban. Kezelőrendszer: TSPR.
Készült Budapesten, a Kohó- és Gépipari Tudományos-Műszaki Tájékoztató Intézetben, 1975-77 között.
Használatára nem került sor.
- IX. Építésügyi tezaurusz / [kidolg. Schandáné Ruszinkó Anna et al.]; [közr. az] Építésügyi Tájékoztató Központ. Budapest: ÉTK, 1984. 2 db.
1. köt. – Szisztematikusság rész. – 998 p.; 29 cm. – KMK: 4-7581
2. köt. – Alfabetikus rész. – 284 p.; 29 cm. – KMK: 4-7582
Első kiadása 1977-ben jelent meg.
Iratrendezőbe helyezett gépiratról sokszorosított laza lapok.
Az ETK könyvtárában hosszú ideig használták. 16400 LE, 12 tematikai mezőbe, azon belül 370 csoportvezető deskriptor alá rendezve. 1400 LE.
- X. A kulturális fejlődés nemzetközi tezaurusza : információkereső tezaurusz / [összeáll. Jean Viet; ford. és bev. Dienes Gedeon]; [a magyar változat szerkesztésében közrem.

Berzsenyiné Lendvay Ágnes]; [kiad. a Külkereskedelmi Minisztérium Koordinációs Bizottsága]. Budapest: Művelődés-kutató Intézet, 1980. – 2 db. (Közművelődés-kutatás)

1. rész. – 184 p.; 18 cm. – KMK: 2-7713

2. rész. – 182 p.; 18 cm. – KMK: 2-7714

Megjelent 1000 nyomtatott példányban.

Az UNESCO teauruszának fordítása. Először az „UNESCO ideiglenes deszkriptorjegyzékének...” címen jelent meg.

Használatára nem került sor.

XI. Számítástechnikai teaurusz / [összeáll. Raffalszky Katalin és Ungváry Rudolf]; [a számítógépes... műveleteket... végezte Schlanger László] Budapest: Számítástechnika Alkalmazási Vállalat, 1982. – XIII., 184 p. – KMK: 2-7656

Készült 1980-82 között. ESZR számítógéppel készült nyomtatásról kis példányszámban sokszorosított, fűzött kiadvány. Kezelőrendszere TSPR.

A SZÁMALK könyvtár Micro CDS/ISIS rendszerrel kezelt adatbázisának teaurusza. A 90-es évek elejétől helyette egyszerű tárgyszójegyzéket használnak.

XII. Magyar gazdasági teaurusz / [a Magyar Kereskedelmi Kamra Nemzetközi Okmányegységesítési és Adatfeldolgozási tagozatának... munkacsoportját Kónya Balázs... irányította]. [Budapest]: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, [1983] – 2 db. – KMK: 2-8164

1. Tematikai rész. – 539 p.; 29 cm.

2. Betűrendes rész. – 335 p.; 29 cm.

Kis példányszámban sokszorosított, nyomtatott, fűzött kiadvány.

Használatára nem került sor.

XIII. Osztaurusz : periodika osztályozási rendszer és teaurusz : 2.0 változat / [összeáll. Ungváry Rudolf és Pap Imréné]; [kész. az Országos Széchényi Könyvtár Fejlesztési Osztályán]. Budapest: OSZK, 1996. – XXI, 135 p.; 29 cm. – KMK: 4-10259

Mágneslemezen tárolt állomány nyomtatott, formázott, spirálfűzött, néhány példányos megjelenítése. Kezelőrendszer: RELEX.

Az első, kísérleti változata 1983-84 között készült el gépiratként. Az 1.0 változatot (ISBN 963 200 276 8) 1990 és 1995 között használták a Nemzeti Periodika Adatbázis rendszerben (NPA). A 2.0 változatot az NPA mellett az OSZKÁR-ban is használják.

XIV. Ipari formatervezési teaurusz / [összeáll. Ungváry Rudolf]; [közr. a] Magyar Kereskedelmi Kamara Ipari Formatervezési Tájékoztató Központ, Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság Ipari Formatervezési Tanács Irodája. Budapest: OMIKK, 1985. – 5 db.

Főréssz, A-K. – XXII, 247 fol.; 29 cm. – KMK: 4-7778

Főréssz, [L-Z]. – 248-465 fol.; 29 cm. – KMK: 4-7779

Hierarchikus rész. – II, 6l, 21 fol.; 29 cm. – KMK: 4-7782

Grafikus rész. – II, 37 fol.; 29 cm. – KMK: 4-7781

Szakcsoportos rész. – VII, 207 fol.; 29 cm. – KMK: 4-7780

ESZR számítógéppel készült nyomtatásról kis példányszámban sokszorosított, fűzött kiadvány. Kezelőrendszere TSPR.

Az Ipari Formatervezési Központ megszűnéséig (1990) használták. Utána – az adatbázissal együtt – átkerült az Iparművészeti Főiskola könyvtárához. Nincs használatban.

XV. Kartográfiai teaurusz I. : főréssz és grafikus hálók / [összeáll. Sebők László ; a készítést technológiailag irányította Ungváry Rudolf]; [közr. a] MÉM Földügyi és Térképészeti Hivatal Földmérési és Térképészeti Főosztály. Budapest: Kartográfiai Vállalat; Földmérési Intézet, 1985. – VI. 237 p.; 29 cm. – KMK: 4-10678

ESZR számítógéppel készült nyomtatásról kis példányszámban sokszorosított, fűzött kiadvány. Kezelőrendszere TSPR.

Készült 1983-85 között.

Használatára nem került sor.

XVI. Távközlési teaurusz / [kész. a MATÁV Rt. Távközlési Dokumentációs Központjában (1990-94), és annak jogelődjénél (1988-89)]. Budapest: Távközlési Könyvkiadó; Távközlési Dokumentációs Központ, 1994. IX, 401 p.; 29 cm. – OSZK: MD 63.026

ISBN 963 758 833 7

Mágneslemezen is tárolt állomány. Kezelőrendszer: Micro CDS/ISIS alapú, Pejtsik Pál által készített speciális rendszer.

Szerkesztők: Ungváry Rudolf (a szerk. vezetője), Blum Endre, Lajkó Sándor, Mazgon Sándor, Stefler Sándor.

A téma összefogásában közreműködött: Weber Katalin, Zsolt Pálné.

Lektorok: Dr. Barta Erzsébet, Ruttkay János, Várkonyiné Gillemot Katalin.

Technikai műveletek: Kovács Tibor (tipográfia), Pejtsik Pál (a kapcsolatok kezelése).

A borító Fajó János munkája.

A Magyar Posta Központi Könyvtárának teaurusza.

XVII. OSZKÁR teaurusz : műszaki, mezőgazdasági, természettudományi és gazdasági fogalmak makroteaurusza a Műszaki Könyvtárak Osztott Katalogizálási Rendszere számára : 3.0 változat / [összeáll. Ungváry Rudolf]; [kész. az OSZKÁR (Műszaki Könyvtárak Osztott Katalogizálási Rendszerének) központi szerkesztőségében]. Budapest: OMIKK, 1999. – XVI. 482 p.; 29 cm. – KMK: 4-10283

- Mágneslemezen is tárolt állomány nyomtatott, formázott, spirálfűzött, néhány példányos megjelenítése. Kezelőrendszer: 1.0 változatig a Stiegrád Gábor által készített, Micro CDS/ISIS alapú program, utána Relex
Készült az Országos Műszaki Könyvtár és Információs Központban. 1.0 változata 1988-92-között, a 2.0 változata 1995-ben, készült el (KMK: 4-101259).
- XVIII. KÖZTÁR : az Államigazgatási Főiskola Könyvtárának információs tezaurusza / Összeáll. Zöldi Péter. Budapest: ÁFK, 1992.
A szócikkek betűrendes jegyzéke [Főrészt] – V, 45. – KMK: 4-10680
Mágneslemezen is tárolt állomány nyomtatott, formázott, spirálfűzött, néhány példányos megjelenítése.
Deszkriptor cikkek szakcsoportos jegyzéke – 63.
Gépirat.
- XIX. Szakma tezaurusz : 5.3 változat / [összeáll. Ungváry Rudolf] ; [közr. a Magyar Telefonkönyvkiadó Társaság]. Budapest: Ariel Studio Bt, 1999. – VII, 78. – KMK: 4-10291
Mágneslemezen is tárolt állomány nyomtatott, formázott, spirálfűzött, néhány példányos megjelenítése. Kezelőrendszer: RELEX.
Készült a Magyar Telefonkönyvkiadó Társaságnál, 1995-ben. 1.0 változata 1991-92 között készült el. (KMK: 4-9870).
A Magyar Telefonkönyvkiadó Társaság „Arany oldalak” szakmai telefonkönyvének szakmai címszavait rendező tezaurusz
- XX. Oktatási intézmények és dokumentumok tezaurusza. 4.0 változat : NEKTÁR adatbázisrendszer / [összeáll. Petényiné Szoó Györgyi és Ungváry Rudolf] ; [kész. az Országos Széchényi Könyvtár Fejlesztési Osztályán]. Budapest: OSZK, 1996. – 12 p. ; 29 cm. – KMK: 4-10284
Mágneslemezen is tárolt állomány nyomtatott, formázott, spirálfűzött, néhány példányos megjelenítése. Kezelőrendszer: RELEX.
1.0 változata 1992-ben készült az Országos Széchényi Könyvtárban (3.0 változat: KMK 4-9871).
Az OSZK NEKTÁR rendszerében az oktatási dokumentumok formai osztályozásának tezaurusza
- XXI. GEOHISTAURUSZ : a Kárpát-medence humángeográfiai tézaurusza : 1723-1983 / Cserbák András. Budapest: 1994. – 68 p. – KMK: 4-10607
<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/egyeb/szotar/cserbak/thes.mek>
Mágneslemezen is tárolt állomány nyomtatott, formázott, spirálfűzött, néhány példányos megjelenítése. Kezelőrendszer: Micro CDS/ISIS alapú, Stiegrád Gábor által készített speciális rendszer.
Az ELTE Bölcsésztudományi Kar Könyvtártudományi Tanaszékén készült diplomaterv.
- XXII. Tárgyszójegyzék iskolai könyvtárak számára / [összeáll. Ládi László, Tóthné Környei Márta] ; [az előszót írta Dán Krisztina, Tari István] ; [az útmutatót írta Tóthné Környei Márta]. [Budapest] : Fővárosi Pedagógiai Intézet, 1996. – 159 p. ; 29 cm – (Fővárosi Iskolai Könyvtári Füzetek ; ISSN 1215-9174)
963-501-145-8. – KMK: 4-10333 ; OSZK: MD 64.259
- XXIII. Videotezaurusz : film- és videodokumentumok osztályozási rendszere : 1.1 változat / [összeáll. Bánki Zsolt és Ungváry Rudolf] ; [kész. az Országos Széchényi Könyvtár Fejlesztési Osztályán és Kortörténeti Különgyűjteményében]. Budapest: OSZK, 1998. – XXIV, 3, 98 p. ; 29 cm. – KMK: 4-10681
Mágneslemezen is tárolt állomány nyomtatott, formázott, spirálfűzött, néhány példányos megjelenítése. Kezelőrendszer: RELEX.
Az 1.0 változat 1997-ben készült el (KMK: 4-10282).
Az OSZK NEKTÁR rendszerében a mozgókép dokumentumok osztályozásának tezaurusza.
- XIV. TAXAURUS : növény- és állatrendszertani fogalmak makrotezaurusza a Műszaki Könyvtárak Osztott Katalogizálási Rendszere számára : 3.0 változat / [összeáll. Ungváry Rudolf] ; [kész. az OSZKÁR (Műszaki Könyvtárak Osztott Katalogizálási Rendszerének) központi szerkesztőségében]. – Budapest, OMIKK, 1999. – XIX, 16, 4, 98 p. ; 29 cm. – KMK: 4-10285
Mágneslemezen is tárolt állomány nyomtatott, formázott, spirálfűzött, néhány példányos megjelenítése. Kezelőrendszer: Relex.
1.0 változata az Országos Műszaki Könyvtár és Információs Központban 1995-ben készült a Műszaki Könyvtárak Osztott Katalogizálási Rendszere számára. Az OSZKÁR tezaurusz, az OSZK-tezaurusz és a KÖZTAURUSZ kiegészítéseként használják.
- XXV. DOKTAURUSZ : dokumentumípusok tezaurusza : 1.0 változat / [összeáll. Ungváry Rudolf] ; [kész. az Országos Széchényi Könyvtár Fejlesztési Osztályán]. Budapest: OSZK, 1999. – 4, 25 p. ; 29 cm. – KMK: 4-10651.
Mágneslemezen is tárolt állomány nyomtatott, formázott, spirálfűzött, néhány példányos megjelenítése. Kezelőrendszer: RELEX.
Készült az Országos Széchényi Könyvtárban 1999-ben.

XXVI. AltaVizsla tezaurusz. Az AltaVizsla egységesített keresőszavainak szótára : 1.0 változat / [fősz. Ungváry Rudolf] – [Budapest] : Matáv Net Kft, 1999.

Előszó. – KMK: 4-10646

Deszkriptorok a csúcskifejezésekkel. – KMK: 4-10649

AltaVizsla tezaurusz sűgő:

<<http://altavizsla.origo.hu/pages/help4.html>>

Számítógéppel kezelt, online használt állomány.

Kezelőrendszer: MAYA (később tervezett kezelőrendszere Origo fejlesztés). Kiinduló szövegformátumban elkészült tezauruszát a RELEX kezelte.

Az AltaVizsla keresőszolgáltatás tezaurusza.

Az OSZK-tezaurusz részei

- A) OSZK-tezaurusz : az Országos Széchényi Könyvtár átfogó tezaurusza : 1.0 változat / Fősz. Ungváry Rudolf ; Közr. az Országos Széchényi Könyvtár. – Budapest : OSZK, 2000. Társadalomtudományi rész. – XXVI, 284 p. ; 29 cm. – KMK: 4-10865
- Természettudományi rész. – 544 p. ; 29 cm. – KMK: 4-10866
- Géppel olvasható hordozón tárolt állományról néhány példányban nyomtatott, spirálfűzött kiadvány
- B) TAXAURUSZ : növény- és állatrendszertanifogalmak makrotezaurusza. 1.0 változat / [összeáll.] Ungváry Rudolf ; Közr. az Országos Széchényi Könyvtár. – Budapest : OSZK, 2000. – XIX, 16, 4, 98 p. 29 cm. – KMK: 4-10867
- Géppel olvasható hordozón tárolt állományról néhány példányban nyomtatott, spirálfűzött kiadvány
- C) GEOTAURUSZ ÉS GEOHISTAURUSZ : földrajzi nevek és a Kárpát-medence humángeográfiai tezaurusza : 2.0 változat / [összeáll. Cserbák András] ; [közr. a] Magyar Könyvtárosok Egyesülete. – Budapest : MKE, 2000. – II, 119 p. ; 29 cm
- Géppel olvasható hordozón tárolt állományról néhány példányban nyomtatott, spirálfűzött kiadvány.
- D) OSZK tezaurusz alkalmazási és karbantartási szabályzat : 1.0 változat / [összeáll. Ungváry Rudolf] ; [közr. az] Országos Széchényi Könyvtár. – Budapest : OSZK, 2000. – 29 p. ; 29 cm. – KMK: 4-10868
- E) Osztályozási példatár : Az OSZK TEZAURUSSZAL végzett osztályozás példái és megoldásai : 1.0 változat / [összeáll. Ungváry Rudolf] ; [közr. az] Országos Széchényi Könyvtár. – Budapest : OSZK, 2000. – 45 p. ; 29 cm. – KMK: 4-10869

Jegyzetek

1. „...az általános tárgyszórendszer hiánya immár az adatbázisok építésének, ezáltal az elektronizáció térhódításának legfőbb akadálya...” – írta Horváth Tibor. Jóslatát az 1992 utáni fejlődés enyhén szólva nem igazolta. [2] Lásd még [1][4].
2. Az Egyesült Államokban és Kanadában 1923 óta használják a kis és közepes közművelődési könyvtárak Minnie Earl Sears 1923-ban készített általános tárgyszójegyzékét, melynek 2000-ben adták ki a 17. kiadását (és a 6. kanadai kiadását). Ez a tárgyszójegyzék formájában egyre inkább közelít a tezauruszokhoz. „An affordable alternative to LCSH” („Megfelelő alternatívája a Kongresszusi Könyvtár osztályozási rendszerének”), írják róla. [10]
3. A Magyarországon 2000 végéig időben elkészült tezauruszok jegyzékét lásd [14].
4. A 2000 végéig elkészült 58 tezaurusz közül ma kb. 18 van használatban, ill. él más formában (pl. az interneten) [14]
5. A forrásként fölhasznált tezauruszok mind elérhetők a Könyvtári Intézet könyvtárában. Csak azokat soroljuk föl, melyeknek nagyobb hasznát vettük, noha szinte minden tezauruszból választottunk több-kevesebb lexikai egységet: az AltaVizsla tezaurusza mellett Zöldi Péter államigazgatási tezauruszból (a KÖZTÁRból), a formatervezési, iskolakönyvtári, kartográfiai, kulturális, könyvtári, számítástechnikai, távközlési tezauruszokból stb. [XVIII] [XIV] [XXII] [XV] [X] [IV] [XI] [XVI]
6. Újabbán egyesek, a szakmán kívül a „fogalomtár” kifejezést próbálják bevezetni. A fogalmak tára azonban csak a tudat, mely (legalábbis egyelőre) mesterségesen nem készíthető el. Az „értelmetlenség” kifejezés például nem azonos az értelmetlenség fogalmával. A kifejezés megnevezi, jelöli a fogalmat. Csak kifejezések (szavak) tárolhatók írásban vagy számítástechnikailag. Táruk az általános értelemben vett szótár. „Fogalomtár” esetében is strukturált szótárról van szó: a szokásosnál komplexebb szerkezetű tezauruszról, mely egyesíti az információkereső- és a terminológiai tezaurusz funkcióit.
7. A TEXTLIB integrált könyvtári rendszerhez készül már tezauruszfogadó és kezelő modul.